

Smart Village Leader Network

Ανάδοχος:

PCM Σύμβουλοι Μεθόδων Και Διαδικασιών Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης

PCM

Σύμβουλοι επιχειρηματικότητας
& καινοτομίας

Μελέτη Αξιολόγησης του Σχεδίου Δράσης

«Smart Village Leader Network»

Σεπτέμβριος 2025

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΕΡΜΙΝΟ ΤΑΥΤΗΣ ΑΥΡΕΤΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ
Ο Ευρωπαϊκός εκσπένος της ημερησίας αερίων

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	4
1.1 Σκοπός της μελέτης	4
1.2 Μεθοδολογική προσέγγιση.....	5
1.3 Δομή της μελέτης.....	6
Κεφάλαιο 2: Το έργο Smart Villages Leader Network	7
2.1 Πλαίσιο και χρηματοδότηση	7
2.2 Στόχοι και φιλοσοφία του έργου.....	8
2.3 Δράσεις: υλοποιημένες, σε εξέλιξη και στρατηγικά προγραμματισμένες.....	9
2.4 Συμμετέχοντες φορείς.....	11
2.5 Διακρατική διάσταση.....	13
Κεφάλαιο 3: Στρατηγικό και Θεωρητικό Πλαίσιο	14
3.1 Πολιτικές και στρατηγικές της Ε.Ε.....	14
3.2 Διεθνείς εμπειρίες και καλές πρακτικές.....	15
3.3 Σχέση με το εθνικό και τοπικό πλαίσιο	17
Κεφάλαιο 4: Υφιστάμενη Κατάσταση χωρίς το έργο	18
4.1 Δημογραφικά και κοινωνικά δεδομένα.....	18
4.2 Οικονομία και παραγωγική βάση	19
4.3 Υποδομές και υπηρεσίες.....	20
4.4 Πολιτιστικό και περιβαλλοντικό υπόβαθρο.....	21
4.5 Συνολική αποτύπωση αδυναμιών	21
Κεφάλαιο 5: Κατάσταση με την Υλοποίηση του Έργου	22
5.1 Εφαρμοσμένες δράσεις.....	22
5.2 Κοινωνικά αποτελέσματα.....	23
5.3 Οικονομικά αποτελέσματα	24
5.4 Περιβαλλοντικά και πολιτιστικά αποτελέσματα	24

[3]

5.5 Ψηφιακές καινοτομίες	25
5.6 Συνολική αποτίμηση	25
Κεφάλαιο 6: SWOT Ανάλυση	28
6.1 Δυνατά Σημεία	28
6.2 Αδυναμίες	29
6.3 Ευκαιρίες	30
6.4 Απειλές.....	30
6.5 Συνολική Σύνθεση	31
Κεφάλαιο 7: Αξιολόγηση Προστιθέμενης Αξίας.....	32
7.1 Συγκριτική αποτίμηση πριν-μετά.....	32
7.3 Τοπικός και διακρατικός αντίκτυπος	33
Κεφάλαιο 8: Συμπεράσματα.....	34
Κεφάλαιο 9: Προτάσεις για το Μέλλον.....	35
9.1 Στρατηγική για την Π.Ε. Νήσων	35
9.2 Στρατηγικές ανά Δήμο	36
9.3 Προτεινόμενες δράσεις και κατευθύνσεις	37

Εικόνες

Εικόνα 1 Π.Ε Νήσων Αττικής	8
Εικόνα 2 Συμμετέχοντες στο Smart Villages Leader Network.....	16
Εικόνα 3 Συνέδριο Smart Villages.....	27
Εικόνα 4 SWOT.....	28

Πίνακας

Πίνακας 1 Δομικοί Δείκτες Π.Ε. Νήσων Αττικής.....	18
---	----

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σύνοψη

Το παρόν παραδοτέο με τίτλο «Μελέτη εμπειρογνωμοσύνης – εγχειρίδιο, αξιολόγηση του σχεδίου» εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Σχεδίου Δράσης «Smart Village Leader Network» που υλοποιείται στο πλαίσιο του Μέτρου 19, Υπομέτρο 19.3 -Διατοπική και Διακρατική Συνεργασία του Προγράμματος «Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014-2020» (ΠΑΑ).

Η αξιολόγηση του Σχεδίου Δράσης υποβάλλεται από την PCM ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΕΠΕ σύμφωνα με την από 25/06/2025 Σύμβαση Παροχής Υπηρεσιών Τεχνικής Υποστήριξης των ενεργειών του Σχεδίου Διατοπικής Συνεργασίας μεταξύ της εταιρείας PCM ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΕΠΕ και του ΔΙΚΤΥΟΥ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΗΜΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ ΝΗΣΩΝ ΑΤΤΙΚΗΣ και της υπ. αριθμ. 11/20-06-2025 συνεδρίασης της ΕΔΠ LEADER/CLLD της ΟΤΔ Δίκτυο Νήσων Αττικής σχετικά με την έγκριση σύναψης σύμβασης υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης των ενεργειών του Σχεδίου Διατοπικής Συνεργασίας με τίτλο «Smart Village Leader Network» του Τοπικού Προγράμματος LEADER/CLLD, υπομέτρο 19.3 του Μέτρου 19 του ΠΑΑ 2014-2020.

Η Μελέτη αξιολόγησης περιλαμβάνει την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης και την επίδραση της υλοποίησης των δράσεων του διακρατικού έργου σε αυτή, και διακρίνεται σε επιμέρους κεφάλαια που αφορούν την αποτύπωση των κύριων στοιχείων του έργου, το θεωρητικό και στρατηγικό πλαίσιο ανάπτυξης του, την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης χωρίς και με την υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης, SWOT ANALYSIS, αξιολόγηση της προστιθέμενης αξίας, συμπεράσματα και προστιθέμενη αξία.

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

1.1 Σκοπός της μελέτης

Η παρούσα μελέτη εμπειρογνωμοσύνης εκπονήθηκε με στόχο την ολοκληρωμένη αξιολόγηση του σχεδίου «Smart Villages Leader Network», μιας διακρατικής συνεργασίας που υλοποιήθηκε με τη συμμετοχή του Δικτύου Συνεργασίας Δήμων Π.Ε. Νήσων Αττικής και εταίρων από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το έργο αυτό αποτέλεσε μια καινοτόμο πρωτοβουλία για την προώθηση του μοντέλου των Έξυπνων Χωριών, συνδέοντας την τοπική ανάπτυξη με την καινοτομία, τη δικτύωση και την ενεργή συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών.

Η μελέτη στοχεύει στην αποτύπωση της προστιθέμενης αξίας που παρήγαγε το έργο για τα νησιά της Αττικής, δίνοντας έμφαση όχι μόνο στα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις δράσεις του, αλλά κυρίως στη δυναμική που αναπτύχθηκε μέσα από τη συνεργασία των

φορέων, τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και την ανταλλαγή τεχνογνωσίας με περιοχές που αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις. Αναλύεται η υφιστάμενη κατάσταση πριν την έναρξη του σχεδίου, καταγράφονται οι αλλαγές που έχουν ήδη δρομολογηθεί και εκτιμώνται οι επιπτώσεις που αναμένονται από την ολοκλήρωση των παρεμβάσεων.

Ο βασικός στόχος είναι να καταδειχθεί ότι το Smart Villages Leader Network δεν αποτελεί μια αποσπασματική δέσμη δράσεων, αλλά ένα συνεκτικό πλαίσιο που θέτει τις βάσεις για μια νέα αναπτυξιακή προοπτική. Η στρατηγική του σημασία έγκειται στο ότι ενίσχυσε την ικανότητα των τοπικών κοινοτήτων να μεταβαίνουν προς πιο βιώσιμα, ανθεκτικά και καινοτόμα μοντέλα λειτουργίας. Παράλληλα, η μελέτη φιλοδοξεί να αποτελέσει οδηγό για τον μελλοντικό σχεδιασμό, παρέχοντας τεκμηριωμένα συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής που μπορούν να αξιοποιηθούν από την Περιφέρεια Αττικής, τους δήμους και τους τοπικούς φορείς.

1.2 Μεθοδολογική προσέγγιση

Η αξιολόγηση του σχεδίου «Smart Villages Leader Network» στηρίχθηκε σε μια πολυδιάστατη μεθοδολογική προσέγγιση, που συνδυάζει διαφορετικά εργαλεία ανάλυσης και τεκμηρίωσης. Κεντρικό ρόλο είχε η έρευνα γραφείου (desk research), η οποία περιέλαβε την ανασκόπηση των παραδοτέων του έργου, των εκθέσεων ανταλλαγής τεχνογνωσίας (Φινλανδία, Σκωτία, Λετονία) καθώς και σχετικών ευρωπαϊκών οδηγών και παραδειγμάτων καλών πρακτικών. Μέσα από αυτή τη διαδικασία δημιουργήθηκε μια σαφής εικόνα τόσο για την αφετηριακή κατάσταση όσο και για τις αλλαγές που προέκυψαν στη διάρκεια του έργου.

Η ανάλυση βασίστηκε στη συγκριτική μέθοδο «with or without», δηλαδή στη διερεύνηση δύο σεναρίων: πώς θα εξελισσόταν η περιοχή χωρίς το έργο και ποια είναι η πραγματικότητα που διαμορφώθηκε χάρη στην υλοποίησή του. Με τον τρόπο αυτό αναδεικνύεται η πραγματική προστιθέμενη αξία του Smart Villages Leader Network, δηλαδή οι συνεργασίες, τα εργαλεία και οι καινοτομίες που δεν θα υπήρχαν χωρίς την παρέμβαση του σχεδίου. Η μέθοδος αυτή θεωρείται ιδιαίτερα κατάλληλη για μικρές νησιωτικές κοινωνίες, όπου ακόμη και σχετικά περιορισμένες παρεμβάσεις μπορούν να έχουν πολλαπλασιαστική επίδραση στην καθημερινότητα των κατοίκων.

Η αξιολόγηση εστιάζει σε τρεις βασικές διαστάσεις:

- Αποτύπωση της κατάστασης πριν από το έργο, με αναφορά σε κοινωνικά, οικονομικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.
- Καταγραφή των αποτελεσμάτων και αλλαγών που προέκυψαν ή αναμένεται να προκύψουν από τις δράσεις του σχεδίου, με έμφαση τόσο σε ποσοτικά όσο και σε ποιοτικά δεδομένα.

- Εκτίμηση της προστιθέμενης αξίας, δηλαδή της νέας γνώσης, των συνεργασιών και των καινοτόμων προσεγγίσεων που εισήγαγε το έργο.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη διακρατική διάσταση του Smart Villages Leader Network. Η ανταλλαγή εμπειριών με εταίρους από χώρες όπως η Φινλανδία, η Λετονία και η Σκωτία εμπλούτισε την αξιολόγηση με μια ευρύτερη βάση σύγκρισης και ανέδειξε πρακτικές που μπορούν να προσαρμοστούν στις ανάγκες των ελληνικών νησιών. Έτσι, η ανάλυση δεν περιορίζεται στο τοπικό επίπεδο, αλλά αποκτά συγκριτικό χαρακτήρα, ενισχύοντας την εγκυρότητα των συμπερασμάτων και τη χρησιμότητά τους για τον μελλοντικό σχεδιασμό.

1.3 Δομή της μελέτης

Η μελέτη είναι οργανωμένη σε κεφάλαια που ακολουθούν μια λογική αλληλουχία, από τη γενική παρουσίαση του σχεδίου έως την εξειδίκευση σε προτάσεις πολιτικής. Η διάρθρωση έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να παρακολουθήσει βήμα προς βήμα την ανάλυση και να κατανοήσει με σαφήνεια πώς προκύπτουν τα τελικά συμπεράσματα.

- **Κεφάλαιο 2:** Παρουσιάζεται το έργο Smart Villages Leader Network, το θεσμικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο, οι στόχοι και η φιλοσοφία του, οι δράσεις που δρομολογήθηκαν, οι φορείς που συμμετείχαν και η ευρωπαϊκή διάσταση της συνεργασίας.
- **Κεφάλαιο 3:** Τοποθετείται το έργο στο στρατηγικό και θεωρητικό πλαίσιο, με αναφορά στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Smart Villages, στις διεθνείς καλές πρακτικές και στη σύνδεσή τους με τις προτεραιότητες της Ελλάδας και των νησιωτικών περιοχών.
- **Κεφάλαιο 4:** Περιγράφεται η υφιστάμενη κατάσταση χωρίς το έργο, αναδεικνύοντας τις αδυναμίες, τις προκλήσεις και τις αναπτυξιακές ελλείψεις που αντιμετώπιζαν οι τοπικές κοινωνίες.
- **Κεφάλαιο 5:** Παρουσιάζεται η νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε με το έργο, με έμφαση στις κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές και ψηφιακές επιπτώσεις.
- **Κεφάλαιο 6:** Αποτυπώνεται η ανάλυση SWOT, αναδεικνύοντας τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις ευκαιρίες και τις απειλές.
- **Κεφάλαιο 7:** Αξιολογείται η προστιθέμενη αξία του έργου, δηλαδή οι νέες συνεργασίες, γνώσεις και καινοτομίες που παρήχθησαν.
- **Κεφάλαιο 8:** Συγκεντρώνονται τα συμπεράσματα, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη αποτίμηση της συμβολής του Smart Villages Leader Network.

- **Κεφάλαιο 9:** Διατυπώνονται προτάσεις για το μέλλον, με έμφαση στη χρησιμότητα των αποτελεσμάτων για την Περιφέρεια Αττικής, τους δήμους και τους τοπικούς φορείς.

Με τον τρόπο αυτό, η μελέτη συνθέτει μια ολοκληρωμένη εικόνα που συνδυάζει αποτύπωση, ανάλυση, αξιολόγηση και προτάσεις. Δεν περιορίζεται στην τεκμηρίωση του παρελθόντος και του παρόντος, αλλά λειτουργεί και ως οδηγός στρατηγικής αξιοποίησης για το μέλλον, εξασφαλίζοντας ότι τα συμπεράσματα και οι κατευθύνσεις προκύπτουν ως τελικό προϊόν μιας συστηματικής και τεκμηριωμένης διαδικασίας.

Κεφάλαιο 2: Το έργο Smart Villages Leader Network

2.1 Πλαίσιο και χρηματοδότηση

Το έργο Smart Villages Leader Network εντάσσεται στο πλαίσιο των διακρατικών συνεργασιών που υποστηρίζονται από την πρωτοβουλία LEADER και υλοποιείται με δικαιούχο το Δίκτυο Συνεργασίας Δήμων Π.Ε. Νήσων Αττικής. Η χρηματοδότηση του έργου καλύπτει δράσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης, μέσα από την προσαρμογή και εφαρμογή της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα Έξυπνα Χωριά σε μικρές και νησιωτικές κοινότητες.

Η σημασία ενός τέτοιου έργου για τα νησιά της Αττικής είναι ιδιαίτερη. Οι περιοχές αυτές αντιμετωπίζουν χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες που συνδέονται με τη νησιωτικότητα: υψηλό κόστος μεταφορών, περιορισμένη διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης, έντονη εξάρτηση από τον εποχικό τουρισμό, αλλά και δημογραφικές πιέσεις που εκδηλώνονται με τη γήρανση του πληθυσμού και τη μετανάστευση των νέων. Την ίδια στιγμή, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και η διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελούν κρίσιμες προϋποθέσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Σε αυτό το πλαίσιο, το Smart Villages Leader Network λειτουργεί ως καταλύτης. Προσφέρει τη δυνατότητα ανταλλαγής εμπειριών με ευρωπαϊκούς εταίρους, την εισαγωγή καινοτόμων λύσεων και την αξιοποίηση νέων εργαλείων πολιτικής για να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις της νησιωτικότητας. Η διακρατική συνεργασία επιτρέπει τη μετάφραση καλών πρακτικών από χώρες όπως η Φινλανδία και η Λετονία στις ιδιαίτερες συνθήκες των ελληνικών νησιών, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση μιας πιο ανθεκτικής και βιώσιμης τοπικής οικονομίας.

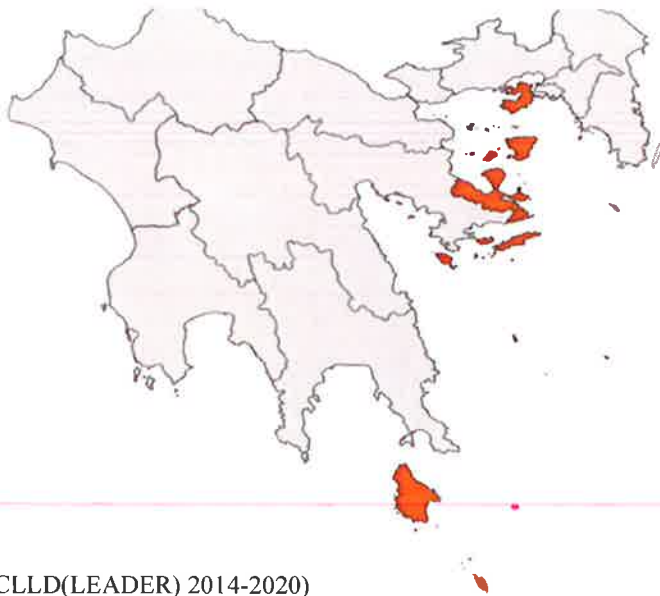
Η χρηματοδότηση κατευθύνθηκε σε δράσεις που ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, υποστηρίζουν την τοπική επιχειρηματικότητα, προάγουν την ψηφιακή καινοτομία και ενδυναμώνουν τη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στον σχεδιασμό. Έτσι, το έργο δεν περιορίζεται σε μεμονωμένες παρεμβάσεις, αλλά συγκροτεί ένα συνεκτικό πλαίσιο

[8]

ανάπτυξης που ενώνει διαφορετικούς τομείς – από το περιβάλλον και τον πολιτισμό έως την οικονομία και την κοινωνία.

Εικόνα 1 Π.Ε Νήσων Αττικής

(CLLD(LEADER) 2014-2020)

2.2 Στόχοι και φιλοσοφία του έργου

Η φιλοσοφία του Smart Villages Leader Network βασίζεται στην αντίληψη ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί να επιβάλλεται «από τα πάνω», αλλά πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται με την ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Ο πυρήνας του έργου είναι η ενδυνάμωση των κοινοτήτων, μέσα από την αξιοποίηση των δικών τους πόρων, την ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας και τη δημιουργία συνθηκών βιώσιμης ανάπτυξης που θα αντέξουν στον χρόνο.

Οι βασικοί στόχοι που τέθηκαν συνοψίζονται ως εξής:

- **Κοινωνική καινοτομία και βελτίωση ποιότητας ζωής.** Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής επιδιώκεται μέσα από τοπικές δομές υποστήριξης, τη βελτίωση της προσβασιμότητας για ευάλωτες ομάδες, αλλά και την ενεργοποίηση δικτύων εθελοντισμού. Η φιλοσοφία αυτή ενισχύει την καθημερινότητα των κατοίκων και καλλιεργεί το αίσθημα συλλογικής ευθύνης.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- **Ανάπτυξη τοπικής παραγωγής και κυκλικής οικονομίας.** Μέσα από μικρές μονάδες μεταποίησης, συνεργατικά σχήματα και δράσεις αξιοποίησης παραπροϊόντων, ενισχύεται η τοπική παραγωγική βάση. Η προστιθέμενη αξία δεν αφορά μόνο τα προϊόντα, αλλά και τις νέες μορφές συνεργασίας που καλλιεργούνται ανάμεσα σε παραγωγούς, επιχειρήσεις και κοινότητες.
- **Προστασία περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς.** Το φυσικό και πολιτιστικό απόθεμα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την ανάπτυξη των νησιών. Οι δράσεις περιλαμβάνουν την ανάδειξη πολιτιστικών μνημείων, τη συντήρηση παραδοσιακών κτιρίων και τη δημιουργία θεματικών διαδρομών που συνδέουν πολιτισμό, τουρισμό και βιώσιμη ανάπτυξη.
- **Πράσινη μετάβαση και ενεργειακή ανθεκτικότητα.** Η εισαγωγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, οι ενεργειακές αναβαθμίσεις σε δημόσια και ιδιωτικά κτίρια και η εφαρμογή «έξυπνων» λύσεων, όπως η τηλεδιαχείριση φωτισμού, συμβάλλουν στη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος και ενισχύουν την ανθεκτικότητα των τοπικών κοινωνιών.

Η συμμετοχή στο δίκτυο Smart Villages ενίσχυσε τη φιλοσοφία αυτή δίνοντας πρόσβαση σε διεθνείς εμπειρίες και πρακτικές. Οι επισκέψεις ανταλλαγής τεχνογνωσίας και οι συνεργασίες με εταίρους από τη Φινλανδία, τη Λετονία και τη Σκωτία πρόσφεραν ένα πολύτιμο συγκριτικό υπόβαθρο. Η ουσία του έργου δεν ήταν μόνο η υλοποίηση δράσεων, αλλά η αλλαγή νοοτροπίας: οι τοπικοί φορείς συνειδητοποίησαν ότι μπορούν να σχεδιάζουν συλλογικά, να συνεργάζονται και να αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα των νέων τεχνολογιών για το κοινό συμφέρον.

2.3 Δράσεις: υλοποιημένες, σε εξέλιξη και στρατηγικά προγραμματισμένες

Η αποτύπωση των δράσεων του Smart Villages Leader Network διακρίνει τρία επίπεδα ωρίμανσης:

- δράσεις που έχουν ήδη υλοποιηθεί,
- δράσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη,
- δράσεις που αποτελούν στρατηγικό σχεδιασμό για την επόμενη φάση.

Υλοποιημένες δράσεις.

Στο σκέλος που έχει ολοκληρωθεί, περιλαμβάνονται μικρές αλλά στοχευμένες παρεμβάσεις με κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό αποτύπωμα. Ενδεικτικά, καταγράφηκαν πιλοτικές πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, δράσεις ανάδειξης πολιτιστικών πόρων και πρωτοβουλίες που λειτούργησαν ως «γρήγορες νίκες», ενισχύοντας την εμπιστοσύνη των τοπικών φορέων και τη διάθεση συμμετοχής σε κοινές

δράσεις. Στην επίσκεψη στη Φινλανδία αναδείχθηκε η αξία των μικρών πιλοτικών έργων για την κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας – εμπειρία που μεταφέρθηκε και στα νησιά της Αττικής με παρόμοιες δράσεις μικρής κλίμακας.

Αναμενόμενος αντίκτυπος: αύξηση συμμετοχής πολιτών, ενίσχυση κοινωνικής εμπιστοσύνης, πρώτα βήματα τοπικής εξωστρέφειας.

Δράσεις σε εξέλιξη.

Ένα δεύτερο σύνολο παρεμβάσεων βρίσκεται σε πορεία υλοποίησης, με μεγαλύτερο βαθμό πολυπλοκότητας. Σε αυτές συγκαταλέγονται συνεργατικά σχήματα παραγωγών και μικρομεταποίησης, πρωτοβουλίες για ενιαίες ταυτότητες/σήματα ποιότητας, ψηφιακές εφαρμογές ανάδειξης πολιτιστικών διαδρομών και φυσικού κεφαλαίου, καθώς και παρεμβάσεις ήπιας ενεργειακής αναβάθμισης σε δημοτικές υποδομές (όπως ο «έξυπνος φωτισμός»). Η εμπειρία από τη Λετονία (2022), όπου παρουσιάστηκαν επιτυχημένα παραδείγματα συνεργατικών σχημάτων και αγροδιατροφικών δικτύων, συνέβαλε στον σχεδιασμό αντίστοιχων δράσεων στην Αττική. Αντίστοιχα, η αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων εμπνεύστηκε από τις καλές πρακτικές που παρουσιάστηκαν στις διεθνείς συναντήσεις.

Αναμενόμενος αντίκτυπος: βελτίωση αναγνωρισιμότητας τοπικών προϊόντων, μείωση κόστους ενέργειας, ενίσχυση της ψηφιακής εξωστρέφειας.

Στρατηγικά προγραμματισμένες δράσεις.

Τέλος, διαμορφώνεται ένα ώριμο «ράφι» στρατηγικά σχεδιασμένων παρεμβάσεων που δεν έχουν ακόμη περάσει σε φάση εκτέλεσης. Σε αυτό περιλαμβάνονται πιο σύνθετες πρωτοβουλίες κοινωνικής καινοτομίας, όπως νησιωτικά κέντρα κοινότητας, ολοκληρωμένες πλατφόρμες συμμετοχής πολιτών και χαρτογράφησης υπηρεσιών, θεματικές πολιτιστικές-περιβαλλοντικές διαδρομές μεγάλης κλίμακας, σχέδια ενεργειακών κοινοτήτων και τοπικές δράσεις κλιματικής προσαρμογής. Οι παρεμβάσεις αυτές, αν και δεν έχουν υλοποιηθεί, συνιστούν κεφάλαιο ωρίμανσης: περιγράφονται, τεκμηριώνονται, συγκεντρώνουν συναίνεση και προσφέρουν έτοιμες λύσεις για την επόμενη χρηματοδοτική περίοδο. Η εμπειρία του Πόρου (2021), όπου παρουσιάστηκαν πρακτικές αξιοποίησης του πολιτιστικού αποθέματος και διασύνδεσής του με τον τουρισμό, έδωσε κατευθύνσεις για τη διαμόρφωση θεματικών διαδρομών στα νησιά της Αττικής.

Αναμενόμενος αντίκτυπος: ενίσχυση ανθεκτικότητας κοινοτήτων, θεσμοθέτηση συμμετοχής πολιτών στις αποφάσεις, μακροπρόθεσμη μείωση περιβαλλοντικών πιέσεων.

Η αποτύπωση αυτή βασίζεται στα διαθέσιμα παραδοτέα του έργου και στις εκθέσεις ανταλλαγής τεχνογνωσίας. Όπου η τελική κατάσταση ολοκλήρωσης δεν τεκμηριώνεται επαρκώς, η μελέτη το αναφέρει ρητά και εκτιμά τον πιθανό αντίκτυπο βάσει του βαθμού ωριμότητας και της συναίνεσης που έχει διαμορφωθεί. Με αυτή τη μεθοδολογική επιλογή, η αξιολόγηση αναδεικνύει τόσο το «τι έγινε», όσο και το «τι δρομολογήθηκε» και «τι μπορεί άμεσα να υλοποιηθεί».

Κρίσιμοι παράγοντες υλοποίησης: η διαχειριστική ικανότητα των δήμων, η εξασφάλιση συγχρηματοδότησης, η ωριμότητα των μελετών και η κοινωνική αποδοχή.

2.4 Συμμετέχοντες φορείς

Η επιτυχία του Smart Villages Leader Network στηρίχθηκε στη συνεργασία ενός πολυκεντρικού οικοσυστήματος, το οποίο κάλυψε οριζόντια τη διοίκηση, την οικονομία, την κοινωνία των πολιτών και την επιστημονική κοινότητα. Στο επίκεντρο βρίσκεται το Δίκτυο Συνεργασίας Δήμων Π.Ε. Νήσων Αττικής, που λειτούργησε ως δικαιούχος και συντονιστής του έργου. Μέσω του Δικτύου, οι δήμοι μετέφρασαν τη στρατηγική του σχεδίου σε τοπικά σχέδια δράσης, συγχρόνισαν διοικητικές διαδικασίες και εξασφάλισαν τη θεσμική βιωσιμότητα των παρεμβάσεων.

Δίπλα στους δήμους, οι παραγωγικοί φορείς (αγρότες, αλιείς, μεταποιητές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις του τουρισμού και της φιλοξενίας) συμμετείχαν σε συνεργατικά σχήματα, αξιοποίησαν κοινές υποδομές και προχώρησαν στην υιοθέτηση προτύπων ποιότητας. Η συμμετοχή τους δεν περιορίστηκε σε ρόλο ωφελούμενου, αλλά αποτέλεσε ενεργό συνδιαμορφωτή νέων προϊόντων και υπηρεσιών με μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία.

Εικόνα 2 Αλιείς

(Παρουσίαση Αλιευτικός Τουρισμός)

Η κοινωνία των πολιτών λειτούργησε ως επιταχυντής κοινωνικής καινοτομίας. Πολιτιστικοί και περιβαλλοντικοί σύλλογοι, εθελοντικές ομάδες και εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες συνέδεσαν το σχέδιο με την καθημερινότητα των κατοίκων. Μέσα από δράσεις ευαισθητοποίησης, συμμετοχικές διαδικασίες και διαγενεακά εργαστήρια, ενίσχυσαν τη νομιμοποίηση των παρεμβάσεων και καλλιέργησαν αίσθημα συλλογικής ιδιοκτησίας.

Καθοριστική είναι και η συμβολή της επιστημονικής κοινότητας. Ερευνητικά ιδρύματα και εξειδικευμένοι φορείς παρείχαν μεθοδολογίες, εργαλεία και τεχνογνωσία σε τομείς όπως οι ψηφιακές λύσεις, η διαχείριση φυσικών πόρων και ο ενεργειακός σχεδιασμός. Έτσι διασφαλίστηκε ότι οι δράσεις δεν περιορίστηκαν σε εμπειρικές προσεγγίσεις, αλλά βασίστηκαν σε επιστημονικά τεκμηριωμένες πρακτικές.

Στο επίπεδο της διακυβέρνησης, η λειτουργία της Ομάδας Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) και των τεχνικών-διοικητικών σχημάτων υποστήριξης επέτρεψε τον συντονισμό, την παρακολούθηση και την απολογιστική ευθύνη του έργου. Παράλληλα, μηχανισμοί όπως κοινές ομάδες εργασίας, θεματικές «κοινότητες πρακτικής», ανοιχτές διαβουλεύσεις και διαδημοτικά fora διευκόλυναν την ανταλλαγή εμπειριών, την έγκαιρη επίλυση ζητημάτων και τη διάχυση καλών πρακτικών.

Ιδιαίτερη προστιθέμενη αξία προέκυψε από τη συμμετοχή διεθνών εταίρων. Μέσα από τη διακρατική συνεργασία με τη Φινλανδία, τη Λετονία και τη Σκωτία, ενισχύθηκε η συγκριτική διάσταση του έργου και διευρύνθηκε η βάση εμπειριών που αξιοποιήθηκαν στις τοπικές εφαρμογές. Η συνέργεια δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, σε συνδυασμό με τη συμβολή της κοινωνίας των πολιτών και της επιστήμης, συγκρότησε ένα υβριδικό μοντέλο που ενεργοποίησε πόρους, δεξιότητες και κοινωνικό κεφάλαιο, τα οποία μεμονωμένα θα έμεναν ανενεργά.

2.5 Διακρατική διάσταση

Η διακρατική συνεργασία που αναπτύχθηκε μέσω του Smart Villages Leader Network προσέδωσε στο έργο υψηλή προστιθέμενη αξία, τόσο σε επίπεδο γνώσης όσο και σε επίπεδο ικανότητας υλοποίησης. Ο χαρακτήρας της δεν ήταν μια απλή «μεταφορά» λύσεων, αλλά μια διαδικασία προσαρμοστικής μάθησης, βασισμένη στη συγκριτική χαρτογράφηση προσεγγίσεων, στην από κοινού ανάπτυξη εργαλείων και σε πιλοτικές εφαρμογές που μπορούσαν να κλιμακωθούν ανάλογα με τις ανάγκες των νησιωτικών δήμων.

Σε πρακτικό επίπεδο, η διακρατική διάσταση λειτούργησε σε τρεις συμπληρωματικές κατευθύνσεις:

- **Κεφαλαιοποίηση γνώσης.** Μέσα από θεματικά εργαστήρια, ανταλλαγές και τεχνικές συναντήσεις παράχθηκαν «εργαλειοθήκες» για συμμετοχική διακυβέρνηση, ψηφιακές πλατφόρμες πολιτών, branding τοπικών προϊόντων, θεματικές διαδρομές, μικρής κλίμακας ενεργειακές λύσεις και μοντέλα κυκλικής οικονομίας. Στην εκπαιδευτική επίσκεψη στη Φινλανδία παρουσιάστηκαν επιτυχημένες πρακτικές συμμετοχικού σχεδιασμού, ενώ στη Λετονία δόθηκε έμφαση σε δίκτυα τοπικής παραγωγής και αγροδιατροφικές συνεργασίες. Η τεκμηρίωση αυτών των εμπειριών τροφοδότησε άμεσα τις δράσεις σε εξέλιξη στην Αττική και ωρίμασε στρατηγικά προγραμματισμένες παρεμβάσεις.
- **Ενδυνάμωση ικανοτήτων (capacity building).** Η έκθεση των τοπικών ομάδων σε ώριμες ευρωπαϊκές εφαρμογές βελτίωσε ουσιαστικά τις δεξιότητες σχεδιασμού, διαχείρισης και συνεργασίας. Από τις ανταλλαγές προέκυψαν καλύτερα κριτήρια ωρίμανσης έργων, πιο ρεαλιστικά χρονοδιαγράμματα και στοχευμένοι μηχανισμοί συμμετοχής πολιτών. Στην επίσκεψη στον Πόρο τονίστηκε η ανάγκη διασύνδεσης πολιτιστικού αποθέματος με την τοπική οικονομία, στοιχείο που ενσωματώθηκε στις προτάσεις θεματικών διαδρομών. Ως αποτέλεσμα, μειώθηκε το διοικητικό ρίσκο και αυξήθηκε η απορροφητικότητα του έργου.

- **Δικτύωση και προοπτικές συνέχειας.** Οι δεσμοί που καλλιεργήθηκαν με εταίρους από ώριμες αγροτικές και νησιωτικές περιοχές δημιουργούν μια σταθερή «οδό» συνεργασίας για κοινές προτάσεις σε μελλοντικά ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία και για νέες διμερείς ή πολυμερείς πρωτοβουλίες. Η διακρατική αναγνωρισιμότητα ενισχύει την εξωστρέφεια των νησιών της Αττικής και λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής εμπιστοσύνης για επενδύσεις και συμπράξεις.

Σε επίπεδο πολιτικής αξίας, η διακρατική διάσταση επηρέασε τον τρόπο που το έργο νοηματοδοτείται και επικοινωνείται: έφερε στο προσκήνιο την ευρωπαϊκή ατζέντα για βιώσιμες, έξυπνες και ανθεκτικές κοινότητες και τοποθέτησε τους νησιωτικούς δήμους ως ισότιμους συνομιλητές με εταίρους από πιο ανεπτυγμένες περιοχές. Παράλληλα, καλλιέργησε μια τοπική «κουλτούρα πειραματισμού», απαραίτητη για την κλιμάκωση των παρεμβάσεων από το πιλοτικό στο θεσμικό και μόνιμο επίπεδο.

Συνοψίζοντας, η διακρατική συνεργασία δεν αποτέλεσε διακοσμητικό συμπλήρωμα του έργου, αλλά βασικό μηχανισμό επιτάχυνσης της ωρίμανσης, με μετρήσιμα οφέλη στη γνώση, στις δεξιότητες, στη δικτύωση και –τελικά– στη βιωσιμότητα του Smart Villages Leader Network.

Κεφάλαιο 3: Στρατηγικό και Θεωρητικό Πλαίσιο

3.1 Πολιτικές και στρατηγικές της Ε.Ε.

Η στρατηγική των Έξυπνων Χωριών (Smart Villages) δεν αποτελεί αποσπασματική ή μεμονωμένη πρωτοβουλία, αλλά είναι πλήρως ενταγμένη στο πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ε.Ε., αναγνωρίζοντας τον καίριο ρόλο που διαδραματίζουν οι αγροτικές και νησιωτικές περιοχές στη συνοχή, την πράσινη μετάβαση και την οικονομική διαφοροποίηση, έχει θέσει από την προγραμματική περίοδο 2014–2020, και ακόμη περισσότερο στη νέα περίοδο 2021–2027, μια σαφή προτεραιότητα στην ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη.

Στην καρδιά αυτής της στρατηγικής βρίσκονται:

- η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (Green Deal), που θέτει τον στόχο της κλιματικά ουδέτερης Ευρώπης έως το 2050,
- η Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα,
- η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη βιώσιμη γεωργία και στη στήριξη μικρών παραγωγών,
- καθώς και οι πολιτικές για την Ψηφιακή Μετάβαση και την Ενεργειακή Ένωση.

Οι αρχές αυτές συνδέονται άμεσα με την έννοια των Smart Villages: ενίσχυση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, προώθηση κυκλικής οικονομίας, εξοικονόμηση πόρων, αναβάθμιση ψηφιακών υποδομών και ενδυνάμωση της συμμετοχής των πολιτών στις αποφάσεις. Δεν πρόκειται για αφηρημένους στόχους, αλλά για κατευθύνσεις που επηρεάζουν άμεσα την καθημερινότητα των κατοίκων μικρών και απομονωμένων κοινοτήτων.

Η εμπειρία του Smart Villages Leader Network έδειξε πώς αυτές οι ευρωπαϊκές στρατηγικές αποκτούν συγκεκριμένο, τοπικά προσαρμοσμένο περιεχόμενο. Στην περίπτωση των νησιών της Αττικής, η σύνδεση με την ευρωπαϊκή πολιτική είναι πολυδιάστατη:

- Ενισχύεται η ανθεκτικότητα απέναντι στην κλιματική αλλαγή, μέσα από δράσεις πρόληψης και προσαρμογής.
- Επιτυγχάνεται διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας, με νέες παραγωγικές δραστηριότητες πέραν του τουρισμού (βιολογική γεωργία, μεταποίηση, αλιεία).
- Προάγεται η κοινωνική καινοτομία, με την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων.
- Ενσωματώνονται ψηφιακές λύσεις που αναβαθμίζουν τις υπηρεσίες και βελτιώνουν την ποιότητα ζωής.

Με αυτόν τον τρόπο, οι δράσεις του Smart Villages Leader Network δεν αποτελούν απομονωμένες τοπικές παρεμβάσεις, αλλά μέρος ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού οράματος. Η διακρατική συνεργασία και η αξιοποίηση των ευρωπαϊκών εργαλείων απέδειξαν ότι ακόμη και οι μικρές νησιωτικές κοινότητες μπορούν να τοποθετηθούν στο κέντρο της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης της Ευρώπης.

3.2 Διεθνείς εμπειρίες και καλές πρακτικές

Η έννοια των Smart Villages έχει ήδη εφαρμοστεί σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, καθεμία από τις οποίες προσαρμόζει τις αρχές αυτές στα δικά της κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά δεδομένα. Οι εμπειρίες αυτές αποτέλεσαν βασικό άξονα του Smart Villages Leader Network, καθώς έδειξαν πώς μια κοινή στρατηγική μπορεί να δώσει διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες.

- **Σκωτία.** Οι πρωτοβουλίες επικεντρώθηκαν στη βελτίωση της ψηφιακής συνδεσιμότητας και στη χρήση εργαλείων πληροφορικής για την πρόσβαση των απομακρυσμένων κοινοτήτων. Παράλληλα, εφαρμόστηκαν μικρής κλίμακας ενεργειακές λύσεις που αύξησαν την αυτάρκεια και μείωσαν το κόστος λειτουργίας. Το παράδειγμα αυτό ανέδειξε τη σημασία της τεχνολογίας και της ενέργειας ως κρίσιμων παραμέτρων ανθεκτικότητας.

- **Φινλανδία.** Η παράδοση των συνεταιρισμών λειτούργησε ως βάση για την ανάπτυξη συνεργατικών μοντέλων διακυβέρνησης και παραγωγής. Οι επισκέψεις έδειξαν πώς οι ενεργειακές κοινότητες και τα συλλογικά σχήματα ενισχύουν την τοπική οικονομία, καλλιεργώντας ταυτόχρονα εμπιστοσύνη και συμμετοχικότητα. Η εμπειρία αυτή κατέδειξε ότι η κοινωνική συνοχή και η ενεργός συμμετοχή των πολιτών είναι θεμέλια της επιτυχίας των Smart Villages.
- **Λετονία.** Το επίκεντρο των δράσεων βρέθηκε στην ανάδειξη του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου. Μέσα από θεματικές διαδρομές, προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και δικτύωση των τοπικών παραγωγών, διαμορφώθηκε ένα νέο μοντέλο βιώσιμου τουρισμού. Η ανταλλαγή εμπειριών έδωσε κατευθύνσεις για τον συνδυασμό οικονομικής ανάπτυξης με την προστασία της ταυτότητας και του τοπίου.

Για την Π.Ε. Νήσων Αττικής, οι διεθνείς εμπειρίες αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης αλλά και πρακτικής προσαρμογής:

- από τη Σκωτία αντλήθηκαν ιδέες για την ενίσχυση της συνδεσιμότητας και της πρόσβασης σε υπηρεσίες,
- από τη Φινλανδία για τη συνεργατική παραγωγή και τις ενεργειακές κοινότητες,
- από τη Λετονία για την ανάδειξη του πολιτιστικού και φυσικού κεφαλαίου.

Η σύνθεση αυτών των εμπειριών επέτρεψε στα νησιά της Αττικής να διαμορφώσουν ένα πλέγμα παρεμβάσεων που συνδυάζει κοινωνική συνοχή, ενίσχυση της τοπικής παραγωγής, προστασία του περιβάλλοντος και πολιτιστική ανάπτυξη. Με τον τρόπο αυτό, το Smart Villages Leader Network δεν περιορίστηκε στη θεωρητική ανταλλαγή, αλλά μετέφρασε τις διεθνείς καλές πρακτικές σε συγκεκριμένες στρατηγικές προσαρμοσμένες στις ανάγκες των νησιωτικών κοινοτήτων.

Εικόνα 3 Συμμετέχοντες στο Smart Villages Leader Network

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

(Encouragement to Smart Local Development – inspirational Smart Village examples)

3.3 Σχέση με το εθνικό και τοπικό πλαίσιο

Η στρατηγική του Smart Villages Leader Network στην Π.Ε. Νήσων δεν αναπτύχθηκε απομονωμένα, αλλά σε στενή σύνδεση με το ελληνικό θεσμικό και αναπτυξιακό πλαίσιο. Σε εθνικό επίπεδο, το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) 2014–2020 και το νέο Στρατηγικό Σχέδιο της ΚΑΠ 2023–2027 δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης, στη στήριξη μικρών παραγωγών, στη βιώσιμη χρήση των φυσικών πόρων και στην ενίσχυση της καινοτομίας. Οι άξονες αυτοί συνδέονται άμεσα με τις αρχές των Smart Villages και αποτέλεσαν θεμέλιο για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση του έργου.

Η στρατηγική για τα νησιά της Αττικής ενσωμάτωσε τις βασικές προκλήσεις της νησιωτικότητας: περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες, υψηλό κόστος μεταφορών, εποχικότητα του τουρισμού, εξάρτηση από έναν περιορισμένο αριθμό παραγωγικών δραστηριοτήτων και δημογραφικές πιέσεις (γήρανση πληθυσμού, φυγή νέων). Η αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων μεταφράστηκε σε δράσεις που ενίσχυσαν την τοπική παραγωγή (ελιά, μέλι, αλιεία), προώθησαν συνεργατικά σχήματα, εισήγαγαν ψηφιακές καινοτομίες και έθεσαν τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς στο επίκεντρο.

Σε τοπικό επίπεδο, το έργο προσέφερε στους δήμους της Π.Ε. Νήσων τη δυνατότητα να υλοποιήσουν παρεμβάσεις που θα ήταν ανέφικτες χωρίς την υποστήριξη ενός διακρατικού πλαισίου. Η συνεργασία με κοινωνικούς και παραγωγικούς φορείς δημιούργησε

συνέργειες που ξεπέρασαν τα όρια ενός μεμονωμένου έργου, προωθώντας μια νέα κουλτούρα συμμετοχής και συλλογικής δράσης. Οι τοπικές κοινωνίες δεν λειτούργησαν ως παθητικοί αποδέκτες παρεμβάσεων, αλλά ως ενεργοί συνδιαμορφωτές, ενισχύοντας τον κοινωνικό ιστό και την αίσθηση ιδιοκτησίας των αποτελεσμάτων.

Η ενσωμάτωση του Smart Villages Leader Network στο εθνικό και τοπικό πλαίσιο εξασφαλίζει ότι οι δράσεις δεν αποτελούν αποσπασματικές παρεμβάσεις, αλλά μέρος μιας συνεκτικής στρατηγικής ανάπτυξης. Με αυτόν τον τρόπο, η Π.Ε. Νήσων αναδεικνύεται σε πρότυπο εφαρμογής της λογικής των Smart Villages στην Ελλάδα, δείχνοντας πώς οι ευρωπαϊκές κατευθύνσεις μπορούν να μεταφραστούν σε χειροπιαστά, τοπικά αποτελέσματα που ενισχύουν την ανθεκτικότητα και τη βιωσιμότητα των νησιωτικών κοινοτήτων.

Κεφάλαιο 4: Υφιστάμενη Κατάσταση χωρίς το έργο

4.1 Δημογραφικά και κοινωνικά δεδομένα

Η Περιφερειακή Ενότητα Νήσων παρουσιάζει ένα ιδιαίτερα ευάλωτο δημογραφικό προφίλ, το οποίο αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο για την κατανόηση όλων των υπολοίπων προκλήσεων. Οι τάσεις γήρανσης είναι έντονες: σε αρκετά νησιά το ποσοστό των ατόμων άνω των 65 ετών υπερβαίνει κατά πολύ τον εθνικό μέσο όρο. Αυτό δεν είναι απλώς ένα στατιστικό δεδομένο· επηρεάζει την κοινωνική δυναμική, τη διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού και, σε τελική ανάλυση, τη βιωσιμότητα των ίδιων των κοινοτήτων.

Πίνακας 1 Δομικοί Δείκτες Π.Ε. Νήσων Αττικής

Δήμοι	Δείκτης Εξάρτησης	Δείκτης Γήρανσης	Δείκτης αντικατάστασης
Δήμος Σαλαμίνας	102,063087	187,7544773	69,1588785
Δήμος Αγκιστριού	104,7186933	218,7845304	62,65822785
Δήμος Αίγινας	106,2839783	216,5238095	59,85699694
Δήμος Κυθήρων	112,6530612	221,4642263	52,15053763
Δήμος Πόρου	112,6870527	210,951526	71,88160677
Δήμος Σπετσών	96,90451207	173,2248521	74,05189621
Δήμος Τροιζηνίας - Μεθάνων	123,5163205	251,2658228	58,49673203
Δήμος Ύδρας	92,47211896	209,9688474	56,84210526

(ΕΛΣΤΑΤ 2021)

Παράλληλα, παρατηρείται διαρροή νέων ανθρώπων που εγκαταλείπουν τα νησιά είτε για σπουδές είτε για αναζήτηση καλύτερων επαγγελματικών ευκαιριών. Η έλλειψη ποιοτικών θέσεων εργασίας, η περιορισμένη πρόσβαση σε ανώτερη εκπαίδευση και οι δυσκολίες

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

επιχειρηματικής δραστηριοποίησης οδηγούν πολλούς στην οριστική μετανάστευση. Το φαινόμενο αυτό δημιουργεί έναν φαύλο κύκλο: οι νέοι φεύγουν, ο πληθυσμός γηράσκει, οι υπηρεσίες προσαρμόζονται σχεδόν αποκλειστικά στις ανάγκες των ηλικιωμένων και η δυνατότητα καινοτομίας και ανανέωσης μειώνεται δραστικά.

Η εποχικότητα επιτείνει την εικόνα. Κατά τους θερινούς μήνες, τα νησιά γνωρίζουν πληθυσμιακή έκρηξη λόγω τουρισμού, γεγονός που δημιουργεί πρόσκαιρη οικονομική ευφορία αλλά και τεράστια πίεση στις υποδομές (ύδρευση, αποχέτευση, απορρίμματα, ενέργεια, υγεία). Τον χειμώνα, η εικόνα αντιστρέφεται: οι κοινότητες συρρικνώνονται, υπηρεσίες υπολειπουργούν ή κλείνουν, η ζήτηση καταρρέει και το αίσθημα απομόνωσης κυριαρχεί.

Η απουσία ενός πλαισίου όπως το Smart Villages Leader Network αφήνει ευάλωτες ομάδες εκτεθειμένες. Οι ηλικιωμένοι συχνά ζουν μόνοι, με περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και χωρίς οργανωμένες δομές κοινωνικής φροντίδας. Άτομα με αναπηρίες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν ανυπέρβλητα εμπόδια στην πρόσβαση σε βασικούς δημόσιους χώρους. Οι οικογένειες χαμηλού εισοδήματος στερούνται μηχανισμών στήριξης για την κάλυψη βασικών αναγκών. Σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνική συνοχή διαβρώνεται, οι ανισότητες διευρύνονται και η απομόνωση ενισχύει έναν φαύλο κύκλο μαρασμού.

4.2 Οικονομία και παραγωγική βάση

Η οικονομία της Π.Ε. Νήσων είναι μονοδιάστατη, με την κυριαρχία του τουρισμού να καθιστά τα νησιά εξαιρετικά ευάλωτα σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς. Ο τουρισμός παράγει σημαντικά έσοδα, αλλά η δυναμική του περιορίζεται χρονικά στους θερινούς μήνες (κυρίως Ιούνιο – Σεπτέμβριο) και συγκεντρώνεται σε λίγες δραστηριότητες, όπως η εστίαση και η φιλοξενία. Το αποτέλεσμα είναι μια οικονομία με έντονες διακυμάνσεις: περίοδοι υπερφόρτωσης και υψηλών εισοδημάτων το καλοκαίρι, και φάσεις υπολειτουργίας και ανεργίας τον χειμώνα.

Ο πρωτογενής τομέας παραμένει υποβαθμισμένος και κατακερματισμένος. Οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις είναι μικρής κλίμακας και οικογενειακού χαρακτήρα, χωρίς δυνατότητα σημαντικών επενδύσεων σε σύγχρονο εξοπλισμό ή σε καινοτόμες καλλιέργειες. Οι αλιείς βρίσκονται αντιμέτωποι με τη μείωση των ιχθυαποθεμάτων, την αύξηση του κόστους καυσίμων και εξοπλισμού, και την έλλειψη συλλογικών μηχανισμών διάθεσης. Η μεταποίηση είναι περιορισμένη, με αποτέλεσμα τα τοπικά προϊόντα να διατίθενται στην αγορά χωρίς προστιθέμενη αξία και χωρίς διαφοροποίηση.

Εάν δεν υπήρχε το πλαίσιο του Smart Villages Leader Network, η εικόνα αυτή θα συνεχιζόταν χωρίς προοπτική βελτίωσης:

- οι παραγωγοί θα λειτουργούσαν αποσπασματικά, χωρίς συνεργατικά σχήματα ή συλλογικές πιστοποιήσεις,
- τα προϊόντα θα στερούνταν εμπορικής ταυτότητας και πρόσβασης σε νέες αγορές,
- τα παραπροϊόντα, όπως τα υπολείμματα από την επεξεργασία ελιάς ή ψαριών, θα εξακολουθούσαν να αντιμετωπίζονται ως απόβλητα, επιβαρύνοντας το περιβάλλον αντί να αξιοποιούνται σε κυκλικές εφαρμογές.

Εξίσου προβληματική παραμένει η αδύναμη σύνδεση του τουρισμού με την τοπική παραγωγή. Εστιατόρια και ξενοδοχεία συχνά προμηθεύονται τρόφιμα και πρώτες ύλες από μεγάλες αγορές εκτός νησιών, αφήνοντας εκτός τους τοπικούς παραγωγούς. Έτσι, ο τουρισμός λειτουργεί ως κλειστό σύστημα χωρίς πολλαπλασιαστικά οφέλη στην τοπική οικονομία.

Χωρίς στοχευμένες παρεμβάσεις, τα νησιά θα παρέμεναν εγκλωβισμένα σε ένα εύθραυστο αναπτυξιακό μοντέλο, που αναπαράγει χαμηλές αποδόσεις, αυξάνει την εξάρτηση από τον τουρισμό και περιορίζει την ανθεκτικότητα απέναντι σε κρίσεις.

4.3 Υποδομές και υπηρεσίες

Η εικόνα των υποδομών και υπηρεσιών είναι ίσως η πιο χαρακτηριστική για τα προβλήματα της νησιακότητας. Χωρίς το πλαίσιο του Smart Villages Leader Network, η κατάσταση θα συνέχιζε να χαρακτηρίζεται από ελλείψεις, ανισότητες και περιορισμένες δυνατότητες πρόσβασης σε βασικά κοινωνικά αγαθά.

Υγεία. Τα περισσότερα νησιά στερούνται πλήρως εξοπλισμένων δομών υγείας. Η έλλειψη ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού σημαίνει ότι οι κάτοικοι αναγκάζονται να μετακινηθούν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα ακόμη και για στοιχειώδεις εξετάσεις ή θεραπείες. Η διακομιδή έκτακτων περιστατικών εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες, συχνά με επικίνδυνες καθυστερήσεις.

Εκπαίδευση. Πολλά σχολεία είναι υποστελεχωμένα, με ελλείψεις σε εξειδικευμένο προσωπικό. Η πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες μάθησης είναι περιορισμένη, ενώ οι ευκαιρίες κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων είναι ελάχιστες. Ως αποτέλεσμα, οι νέοι στερούνται κίνητρα και δυνατότητες παραμονής στις τοπικές κοινωνίες.

Ψηφιακές υποδομές. Η πρόσβαση σε ευρυζωνικές υπηρεσίες δεν είναι δεδομένη για όλους τους κατοίκους. Οι ψηφιακές εφαρμογές της δημόσιας διοίκησης είναι σχεδόν ανύπαρκτες, γεγονός που συνεπάγεται επιπλέον χρόνο και κόστος για την εξυπηρέτηση ακόμη και απλών διαδικασιών. Η ανεπάρκεια ψηφιακών λύσεων επιτείνει την απομόνωση και δυσχεραίνει την τοπική επιχειρηματικότητα.

Μεταφορές. Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες παραμένουν ασταθείς, εξαρτώμενες από τον καιρό και οικονομικά δυσβάσταχτες για τους κατοίκους. Στο εσωτερικό των νησιών, οι χερσαίες υποδομές είναι περιορισμένες, με αποτέλεσμα δυσκολίες καθημερινής μετακίνησης – ιδιαίτερα για ηλικιωμένους ή άτομα με κινητικά προβλήματα.

Χωρίς στοχευμένες παρεμβάσεις, τα προβλήματα αυτά θα παρέμεναν διαρθρωτικά και θα αναπαρήγαγαν ανισότητες πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες. Η ποιότητα ζωής θα επιβαρυνόταν περαιτέρω, ενώ η κοινωνική και οικονομική συνοχή των νησιών θα υπονομευόταν σε βάθος χρόνου.

4.4 Πολιτιστικό και περιβαλλοντικό υπόβαθρο

Η Π.Ε. Νήσων διαθέτει έναν ανεκτίμητο πλούτο φυσικών και πολιτιστικών πόρων, οι οποίοι όμως κινδυνεύουν σοβαρά από υποβάθμιση και απαξίωση ελλείψει ολοκληρωμένων παρεμβάσεων.

Πολιτιστικοί πόροι. Οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά μνημεία, χωρίς προγράμματα συστηματικής συντήρησης, θα συνέχιζαν να φθείρονται. Πολλά παραδοσιακά κτίσματα παραμένουν εγκαταλελειμμένα, ενώ άλλα αλλοιώνονται από άναρχες ή μη συμβατές παρεμβάσεις. Η πολιτιστική κληρονομιά, αντί να αξιοποιείται ως μοχλός τοπικής ανάπτυξης και συλλογικής ταυτότητας, θα περιοριζόταν σε αποσπασματικές εκδηλώσεις χωρίς στρατηγικό πλαίσιο ανάδειξης.

Φυσικό περιβάλλον. Η αλόγιστη τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί έντονες πιέσεις στις ακτές και στα δάση. Η υπεραλίευση μειώνει τα ιχθυαποθέματα, ενώ οι δασικές εκτάσεις είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε πυρκαγιές. Η διάβρωση και οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής (ακραία καιρικά φαινόμενα, άνοδος στάθμης θάλασσας) επιδεινώνουν την εικόνα.

Έλλειψη οργανωμένων δράσεων. Χωρίς προγράμματα καθαρισμού ακτών, αναδάσωσης ή προστασίας θαλάσσιων οικοσυστημάτων, οι πιέσεις αυτές θα συσσωρεύονταν, οδηγώντας σε απώλεια βιοποικιλότητας και υποβάθμιση του τοπίου. Η ίδια η βάση του τουριστικού προϊόντος – που αποτελεί κύρια πηγή εισοδήματος για τα νησιά – θα απειλούνταν από ανεπανόρθωτες φθορές.

Συνολικά, χωρίς το Smart Villages Leader Network, οι πολιτιστικοί και περιβαλλοντικοί πόροι της Π.Ε. Νήσων θα παρέμεναν ευάλωτοι, με τον κίνδυνο η εγκατάλειψη και η υποβάθμιση να μετατραπούν από απλή απειλή σε μόνιμη πραγματικότητα.

4.5 Συνολική αποτύπωση αδυναμιών

Η συνολική εικόνα της Π.Ε. Νήσων, χωρίς την παρέμβαση του Smart Villages Leader Network, είναι αυτή μιας περιοχής με πολλαπλά και αλληλένδετα προβλήματα. Τα

δημογραφικά αδιέξοδα – η γήρανση του πληθυσμού και η φυγή των νέων – ενισχύουν τις κοινωνικές ανισότητες. Η μονοκαλλιέργεια του τουρισμού αποδυναμώνει την οικονομία και την καθιστά εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς κλυδωνισμούς. Οι ελλείψεις σε υποδομές υγείας, εκπαίδευσης, ψηφιακής συνδεσιμότητας και μεταφορών μειώνουν την ποιότητα ζωής και επιτείνουν το αίσθημα απομόνωσης. Ταυτόχρονα, η περιβαλλοντική και πολιτιστική κληρονομιά παραμένει απροστάτευτη, με τον κίνδυνο υποβάθμισης να αυξάνεται.

Χωρίς ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, η Π.Ε. Νήσων θα παρέμενε ευάλωτη και στάσιμη. Ο συνδυασμός γήρανσης πληθυσμού, οικονομικής εξάρτησης και υποβάθμισης φυσικών πόρων θα συνέχιζε να διαβρώνει την ανθεκτικότητα των κοινοτήτων. Η απουσία συνεργατικών σχημάτων, καινοτόμων πρακτικών και διακρατικών ανταλλαγών θα άφηνε αναξιοποίητες τις δυνατότητες των τοπικών κοινωνιών, εμποδίζοντας τη δημιουργία νέων εργαλείων ανάπτυξης.

Με άλλα λόγια, χωρίς το έργο, η περιοχή θα βίωνε μια παρατεταμένη αδράνεια: θα αναπαρήγαγε τα ίδια διαρθρωτικά προβλήματα, χάνοντας την ευκαιρία να επενδύσει στη βιώσιμη ανάπτυξη και να αξιοποιήσει τον φυσικό και πολιτιστικό της πλούτο προς όφελος των κατοίκων της.

Κεφάλαιο 5: Κατάσταση με την Υλοποίηση του Έργου

5.1 Εφαρμοσμένες δράσεις

Το Smart Villages Leader Network έφερε για πρώτη φορά στην Π.Ε. Νήσων μια κοινή βάση σχεδιασμού και συνεργασίας, που επέτρεψε στα νησιά να «χτίσουν» το μέλλον τους με πιο σταθερά βήματα. Αντί για αποσπασματικές πρωτοβουλίες, δημιουργήθηκε ένα ενιαίο πλαίσιο που έδωσε στους δήμους τα εργαλεία να προετοιμάσουν με συστηματικό τρόπο τις παρεμβάσεις τους.

Στο πλαίσιο αυτό, ολοκληρώθηκαν μελέτες για κρίσιμες τοπικές υποδομές και δράσεις κοινωνικής καινοτομίας. Παρότι οι περισσότερες παρεμβάσεις δεν έχουν ακόμη περάσει στη φάση κατασκευής ή πλήρους υλοποίησης, βρίσκονται πλέον «ώριμες» και έτοιμες για ένταξη σε χρηματοδοτικά προγράμματα. Με άλλα λόγια, οι δήμοι δεν ξεκινούν πλέον από το μηδέν διαθέτουν ώριμες προτάσεις που μπορούν να ενεργοποιηθούν μόλις ανοίξουν τα κατάλληλα χρηματοδοτικά εργαλεία.

Παράλληλα, το Δίκτυο των Δήμων συμμετείχε σε διεθνείς συνεργασίες, όπως το ευρωπαϊκό πρόγραμμα “From the Ground Up”. Μέσα από αυτή τη συμμετοχή, οι τοπικές κοινωνίες ήρθαν σε επαφή με άλλες ευρωπαϊκές περιοχές και αντάλλαξαν εμπειρίες

σχετικά με τη συμμετοχή των νέων, τη συλλογική διακυβέρνηση και τον σχεδιασμό πολιτικών για την ύπαιθρο και τα νησιά.

Εικόνα 4 From the Groundup

(Εκδήλωση για το “From the GroundUp: Fostering Rural Youth Participation in the EU Agenda”)

Αν και οι περισσότερες κινήσεις δεν έχουν ακόμη αποδώσει «χειροπιαστά» έργα στο έδαφος, έχουν δημιουργήσει το πιο κρίσιμο αποτέλεσμα: τις προϋποθέσεις. Η συγκρότηση ενός κοινού πλαισίου, η ωρίμανση μελετών και η ενδυνάμωση διεθνών συνεργασιών αποτελούν το θεμέλιο για να υλοποιηθούν περισσότερες και ουσιαστικότερες παρεμβάσεις στο μέλλον.

5.2 Κοινωνικά αποτελέσματα

Το πιο σημαντικό κοινωνικό κέρδος του Smart Villages Leader Network μέχρι σήμερα είναι ότι οι δήμοι και οι τοπικοί φορείς έμαθαν να δουλεύουν μαζί. Μέσα από κοινές διαβουλεύσεις χαράχτηκε ένας ενιαίος χάρτης αναγκών, προσδιορίστηκαν προτεραιότητες και δημιουργήθηκε ένα περιβάλλον συνεργασίας που στο παρελθόν απουσίαζε. Αυτή η νέα κουλτούρα συνεργασίας αποτελεί ίσως το πιο ισχυρό άυλο αποτέλεσμα του έργου.

Η συμμετοχή στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα “From the Ground Up” έδωσε νέα πνοή στη νεολαία των νησιών. Οι νέοι είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τον τρόπο λειτουργίας των ευρωπαϊκών θεσμών, να ανταλλάξουν ιδέες με συνομηλίκους από άλλες χώρες και να συνειδητοποιήσουν ότι μπορούν να έχουν ενεργό ρόλο στον τόπο τους. Για περιοχές που αντιμετωπίζουν έντονη γήρανση πληθυσμού, αυτή η ενεργοποίηση της νεολαίας έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς καλλιεργεί το έδαφος για ανανέωση και κοινωνική ανθεκτικότητα.

Παράλληλα, η ύπαρξη ενός κοινού αναπτυξιακού σχεδίου σε επίπεδο Π.Ε. Νήσων έδωσε στους πολίτες και στους συλλόγους ένα σαφές πλαίσιο αναφοράς: γνωρίζουν πλέον πού κατευθύνεται η περιοχή, ποιες είναι οι προτεραιότητες και πώς μπορούν να συμβάλουν. Αυτό ενισχύει το αίσθημα εμπιστοσύνης και δημιουργεί τη βεβαιότητα ότι οι παρεμβάσεις δεν είναι αποσπασματικές, αλλά εντάσσονται σε ένα συνεκτικό σχέδιο με προοπτική.

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με αυτόν τον τρόπο, το έργο δεν περιορίστηκε στην ωρίμανση μελετών ή στη διακρατική ανταλλαγή καλών πρακτικών· πέτυχε να δημιουργήσει κοινωνικό κεφάλαιο, να κινητοποιήσει πολίτες και να ανοίξει τον δρόμο για μια πιο συμμετοχική και συλλογική διακυβέρνηση των νησιών.

5.3 Οικονομικά αποτελέσματα

Αν και οι μεγάλες οικονομικές παρεμβάσεις δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί, το Smart Villages Leader Network προετοίμασε το έδαφος μεθοδικά. Οι μελέτες που ολοκληρώθηκαν για βασικές υποδομές – όπως αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων ή παρεμβάσεις βελτίωσης επισκεψιμότητας – δίνουν στους δήμους τη δυνατότητα να καταθέτουν τεκμηριωμένα και ώριμα σχέδια σε νέα χρηματοδοτικά προγράμματα. Αυτό σημαίνει μεγαλύτερες πιθανότητες ένταξης και λιγότερες καθυστερήσεις στην υλοποίηση.

Παράλληλα, μέσα από τον στρατηγικό προγραμματισμό έχουν χαραχθεί συγκεκριμένες κατευθύνσεις:

- για την ενίσχυση της τοπικής παραγωγής και της μικρομεταποίησης,
- για τη δημιουργία σημάτων ποιότητας που θα διαφοροποιήσουν τα προϊόντα των νησιών,
- για τη σύνδεση της τοπικής παραγωγής με τον τουρισμό, ώστε τα οφέλη να διαχέονται στην ευρύτερη οικονομία.

Οι παρεμβάσεις αυτές βρίσκονται ακόμη στο στάδιο του σχεδιασμού, ωστόσο πλέον δεν αποτελούν θεωρητικά σενάρια είναι συγκεκριμένα πεδία έτοιμα να ενεργοποιηθούν όταν εξασφαλιστούν οι κατάλληλοι πόροι.

Το σημαντικότερο όφελος για τους μικρούς παραγωγούς είναι ότι έχουν πλέον έναν σαφή οδικό χάρτη: γνωρίζουν τι είδους ενισχύσεις μπορούν να διεκδικήσουν, ποια είναι τα όρια των επενδύσεων και σε ποια κατεύθυνση πρέπει να κινηθούν. Έτσι, το έργο έχει λειτουργήσει ως «πυξίδα» που δείχνει τον δρόμο της επόμενης μέρας για την τοπική οικονομία, δημιουργώντας βάσεις για μεγαλύτερη ανθεκτικότητα και διαφοροποίηση.

5.4 Περιβαλλοντικά και πολιτιστικά αποτελέσματα

Η μέχρι τώρα δουλειά του Smart Villages Leader Network έβαλε τις βάσεις για πιο ολοκληρωμένες παρεμβάσεις στο περιβάλλον και στον πολιτισμό. Οι μελέτες που ολοκληρώθηκαν για πολιτιστικές και αθλητικές υποδομές, αλλά και για αναπλάσεις σε οικισμούς, ανοίγουν τον δρόμο ώστε τέτοια έργα να προχωρήσουν με πιο σωστό, βιώσιμο και συντονισμένο τρόπο.

Το αναπτυξιακό σχέδιο που εκπονήθηκε σε επίπεδο Π.Ε. Νήσων συνέβαλε στη διαμόρφωση μιας ενιαίας στρατηγικής ταυτότητας. Πολιτιστικά φεστιβάλ, τοπικές εκδηλώσεις και πρωτοβουλίες ανάδειξης μνημείων μπορούν πλέον να ενταχθούν σε έναν κοινό «καμβά», ώστε να αλληλοσυμπληρώνονται και να προβάλλουν με πιο συνεκτικό τρόπο τα νησιά στο εσωτερικό και το εξωτερικό.

Αντίστοιχα, για το περιβάλλον, η δημιουργία μιας κοινής ψηφιακής βάσης δεδομένων θα αποτελέσει σημαντικό βήμα. Η καταγραφή πόρων, έργων και αναγκών επιτρέπει πιο αποτελεσματικό προγραμματισμό: εντοπίζονται οι περιοχές που χρειάζονται παρεμβάσεις, οργανώνονται δράσεις καθαρισμού, σχεδιάζονται αναδασώσεις και μέτρα προστασίας θαλάσσιων οικοσυστημάτων με συστηματικό τρόπο.

Με αυτόν τον τρόπο, το έργο δεν περιορίστηκε σε μεμονωμένες πρωτοβουλίες, αλλά δημιούργησε το πλαίσιο για να συνδεθούν πολιτισμός και περιβάλλον σε μια κοινή στρατηγική ανάπτυξης, που μπορεί να λειτουργήσει ως βάση για πιο ουσιαστικές παρεμβάσεις στο μέλλον.

5.5 Ψηφιακές καινοτομίες

Στο πλαίσιο του έργου αναδείχθηκε η ανάγκη δημιουργίας ψηφιακών εργαλείων για την καλύτερη παρακολούθηση των παρεμβάσεων και τον κοινό σχεδιασμό. Μέσα από τις μελέτες και τις προτάσεις τέθηκαν οι βάσεις για μια ενιαία ψηφιακή υποδομή, πάνω στην οποία μπορούν να “κουμπώσουν” μελλοντικές εφαρμογές, όπως πλατφόρμες συμμετοχής πολιτών, ηλεκτρονικά καταστήματα τοπικών προϊόντων ή εφαρμογές ξενάγησης.

Η πλατφόρμα θα επιτρέπει την παρακολούθηση των έργων σε πραγματικό χρόνο, τη σύγκριση προτεραιοτήτων και τον κοινό σχεδιασμό επόμενων βημάτων. Λειτουργεί ως ένα είδος «κοινού ταμπλό» διακυβέρνησης, που προσφέρει σε όλους τους εμπλεκόμενους την ίδια, διαφανή εικόνα.

Πέρα από τη σημερινή της χρήση, η ψηφιακή υποδομή ανοίγει τον δρόμο για πιο φιλόδοξες εφαρμογές στο μέλλον: πλατφόρμες συμμετοχής πολιτών, ηλεκτρονικά καταστήματα τοπικών προϊόντων, εφαρμογές ψηφιακής ξενάγησης ή χαρτογράφησης διαδρομών. Το σημαντικό είναι ότι τώρα υπάρχει το υπόβαθρο ώστε τέτοιες ιδέες να υλοποιηθούν με χαμηλότερο κόστος και μικρότερο ρίσκο, ενισχύοντας τη βιωσιμότητα και την εξωστρέφεια των νησιών.

5.6 Συνολική αποτίμηση

Η μέχρι τώρα πορεία του Smart Villages Leader Network δεν έφερε εντυπωσιακές κατασκευές ή «κορδέλες εγκαίνιων». Έφερε όμως κάτι ίσως πιο σημαντικό: ωριμότητα και ετοιμότητα. Οι δήμοι της Π.Ε. Νήσων διαθέτουν πλέον μελέτες, σχέδια, στρατηγικά

κείμενα και διεθνείς συνεργασίες που τους επιτρέπουν να προχωρήσουν με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στην επόμενη μέρα.

Το βασικό κέρδος του έργου είναι ότι δημιούργησε έναν μηχανισμό συνεχούς παραγωγής έργων. Αντί να αποτελεί μια αποσπασματική δράση που θα έληγε με το πέρας της χρηματοδότησης, το πρόγραμμα έβαλε σε λειτουργία διαδικασίες που μπορούν να αναπαράγουν λύσεις, να ωριμάζουν παρεμβάσεις και να εντάσσουν νέες ιδέες σε χρηματοδοτικά εργαλεία.

Με άλλα λόγια, το έργο δεν άλλαξε μόνο το τι μπορεί να γίνει σήμερα, αλλά το πώς δουλεύουμε για το αύριο. Δημιούργησε μια νέα κουλτούρα συνεργασίας, διαφάνειας και στρατηγικού σχεδιασμού, πάνω στην οποία μπορούν να στηριχθούν οι επόμενες παρεμβάσεις σε κοινωνική πρόνοια, οικονομική ανάπτυξη, πολιτισμό και περιβάλλον.

Με την έννοια αυτή, η συνολική αποτίμηση δεν μετρίεται μόνο σε αριθμούς ή έργα, αλλά στην αλλαγή νοοτροπίας: από τον κατακερματισμό και την αδράνεια, σε ένα κοινό όραμα που μπορεί να δώσει στα νησιά της Αττικής μια πιο βιώσιμη και ανθεκτική πορεία ανάπτυξης.

Το Συνέδριο Smart Villages

Μια από τις πιο χαρακτηριστικές στιγμές του έργου ήταν η διοργάνωση του Συνεδρίου Smart Villages στη Σαλαμίνα (2 Σεπτεμβρίου), που αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την Π.Ε. Νήσων. Με τη συμμετοχή εκπροσώπων Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ακαδημαϊκών, ερευνητών, επιχειρηματιών και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, το συνέδριο ανέδειξε τη σημασία των «Εξυπνων Χωριών» ως εργαλείων βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι έξι θεματικές ενότητες, με περισσότερους από 25 εισηγητές από την Ελλάδα και το εξωτερικό, έφεραν στο προσκήνιο καλές πρακτικές που αφορούσαν την ψηφιακή διακυβέρνηση, τη βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων, τον βιώσιμο τουρισμό και την ανάπτυξη έξυπνων υποδομών. Ιδιαίτερη αξία είχε η συμβολή εταιρών από τη Φινλανδία και τη Λετονία, οι οποίοι μετέφεραν παραδείγματα διεθνούς εμπειρίας.

Το συνέδριο δεν περιορίστηκε σε ακαδημαϊκό διάλογο, αλλά ανέδειξε τη δυναμική σύνδεση πολιτισμού, ιστορίας και καινοτομίας, με χαρακτηριστική την παρουσίαση εφαρμογών εικονικής πραγματικότητας για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Η διοργάνωση αυτή επιβεβαίωσε ότι η συνέργεια μεταξύ δήμων, φορέων και πολιτών αποτελεί θεμέλιο για τη δημιουργία ανθεκτικών και εξωστρεφών νησιωτικών κοινοτήτων.

[27]

Εικόνα 5 Συνέδριο Smart Villages

(Δελτίο Τύπου Συνέδριο Smart Villages στη Σαλαμίνα – Έξυπνες λύσεις για βιώσιμες τοπικές κοινωνίες)

Κεφάλαιο 6: SWOT Ανάλυση

Η SWOT ανάλυση (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) αποτελεί το εργαλείο εκείνο που επιτρέπει την ολιστική κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης και της προοπτικής ανάπτυξης της Π.Ε. Νήσων. Βασίζεται στη συστηματική αποτύπωση των δυνατών σημείων και των αδυναμιών (εσωτερικοί παράγοντες), καθώς και των ευκαιριών και απειλών (εξωτερικοί παράγοντες). Μέσα από αυτή την ανάλυση, οι δράσεις στο πλαίσιο του Smart Villages αποκτούν στρατηγική διάσταση, καθώς καθίσταται σαφές πώς μπορούν να αξιοποιηθούν τα πλεονεκτήματα, να ξεπεραστούν οι περιορισμοί, να αδράξουν οι ευκαιρίες και να αποφευχθούν οι κίνδυνοι.

Εικόνα 6 SWOT

(SWOT, google)

6.1 Δυνατά Σημεία

Ένα από τα σημαντικότερα δυνατά σημεία της Π.Ε. Νήσων είναι η πολυμορφία και η μοναδικότητα των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Από το Λεμονοδάσος του Πόρου και τις ιαματικές πηγές των Μεθάνων, έως το φιστίκι της Αίγινας και τα ιστορικά μνημεία της Σαλαμίνας, η περιοχή διαθέτει στοιχεία που συνδυάζουν τοπική ταυτότητα, εμπορική αξία και τουριστική ελκυστικότητα. Το Smart Villages Leader Network μπορεί να αξιοποιήσει αυτά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, δίνοντάς τους νέα διάσταση μέσα από θεματικές διαδρομές, σήματα ποιότητας και συνδυαστικές δράσεις πολιτισμού–περιβάλλοντος.

Εξίσου σημαντικό είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο. Παρά τη γήρανση του πληθυσμού, οι κάτοικοι των νησιών διατηρούν ισχυρούς δεσμούς κοινωνικής συνοχής και εθελοντισμού. Η συμμετοχή πολιτιστικών και περιβαλλοντικών συλλόγων, οι δράσεις ευαισθητοποίησης μαθητών και η διαγενεακή μεταφορά γνώσεων (π.χ. ναυπηγική στην Ύδρα, χειροτεχνίες στις Σπέτσες) αποτελούν ζωντανά παραδείγματα της δύναμης που αντλεί η περιοχή από τους ίδιους τους κατοίκους της.

Η εισαγωγή ψηφιακών καινοτομιών καταγράφεται ως προοπτική που ήδη έχει δρομολογηθεί. Οι μελέτες και οι προτάσεις που προέκυψαν στο πλαίσιο του έργου ανοίγουν τον δρόμο για εφαρμογές ξενάγησης, ηλεκτρονικά καταστήματα τοπικών προϊόντων και πλατφόρμες συμμετοχής πολιτών. Αν και οι εφαρμογές αυτές δεν έχουν υλοποιηθεί ακόμη, η ύπαρξη ενός κοινού αναπτυξιακού πλαισίου τις καθιστά ρεαλιστικές και ώριμες επιλογές.

Τέλος, ισχυρό πλεονέκτημα αποτελεί η εμπειρία συμμετοχής σε διακρατικά έργα και συνεργασίες. Η ανταλλαγή γνώσεων με εταίρους από Σκωτία, Φινλανδία και Λετονία έφερε νέα τεχνογνωσία, καλές πρακτικές και δυνατότητες συγκριτικής αξιολόγησης. Αυτή η εξωστρεφής διάσταση συνιστά θεμέλιο για περαιτέρω δικτύωση και αξιοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων στο μέλλον.

6.2 Αδυναμίες

Παρά τα βήματα προόδου, οι αδυναμίες της Π.Ε. Νήσων παραμένουν πολυδιάστατες και σε μεγάλο βαθμό διαρθρωτικές.

Δημογραφικό πρόβλημα. Η συρρίκνωση του πληθυσμού και η γήρανση αποτελούν τον σημαντικότερο περιορισμό. Οι νέοι εξακολουθούν να μεταναστεύουν είτε προς την Αθήνα είτε στο εξωτερικό, αναζητώντας καλύτερες επαγγελματικές και εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Η απουσία τους στερεί από τις τοπικές κοινωνίες τη δυναμική της ανανέωσης και της καινοτομίας.

Οικονομική μονοκαλλιέργεια. Η εξάρτηση από τον τουρισμό παραμένει έντονη. Αν και το έργο συνέβαλε στη συζήτηση για ενίσχυση της αγροδιατροφής και της κυκλικής οικονομίας, η οικονομική βάση των περισσότερων νησιών συνεχίζει να περιστρέφεται γύρω από την εποχική τουριστική δραστηριότητα. Το αποτέλεσμα είναι επισφάλεια, εποχικότητα και αδυναμία διασφάλισης σταθερού εισοδήματος.

Υποδομές. Οι ελλείψεις σε βασικές υποδομές εξακολουθούν να περιορίζουν τις δυνατότητες ανάπτυξης. Στις μεταφορές, η εξάρτηση από τα θαλάσσια δρομολόγια και το υψηλό κόστος εισιτηρίων δυσχεραίνουν την κινητικότητα. Στις ψηφιακές υποδομές, η πρόσβαση σε γρήγορο και αξιόπιστο διαδίκτυο δεν είναι ομοιόμορφη, γεγονός που εμποδίζει την πλήρη αξιοποίηση των ψηφιακών λύσεων.

Συνέχεια και βιωσιμότητα. Τέλος, σημαντική αδυναμία αποτελεί η αποσπασματικότητα και η εξάρτηση από τη χρηματοδότηση. Πολλά έργα ξεκινούν με ενθουσιασμό, αλλά η διατήρησή τους δεν είναι εξασφαλισμένη αν δεν ενσωματωθούν σε μόνιμες δομές. Υπάρχει κίνδυνος η δυναμική που αποκτήθηκε να χαθεί, εάν δεν υπάρξει θεσμική και χρηματοδοτική συνέχεια.

6.3 Ευκαιρίες

Η Π.Ε. Νήσων βρίσκεται σε καίρια θέση να αξιοποιήσει σημαντικές ευκαιρίες, αξιοποιώντας τόσο τις ευρωπαϊκές πολιτικές όσο και τις διεθνείς τάσεις ανάπτυξης.

Πράσινη μετάβαση και ψηφιοποίηση. Οι ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές δημιουργούν ένα πλαίσιο χρηματοδοτήσεων που ταιριάζει απόλυτα στις ανάγκες των νησιών. Το Ταμείο Ανάκαμψης, τα νέα Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης και οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες για Smart Villages προσφέρουν εργαλεία στήριξης για επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ενεργειακές κοινότητες, ψηφιακές εφαρμογές και βιώσιμες υποδομές.

Τουρισμός εμπειρίας. Η διεθνής τάση για βιώσιμο τουρισμό και για ταξίδια που συνδυάζουν εμπειρία, μάθηση και σεβασμό στη φύση ευνοεί ιδιαίτερα τα νησιά της Αττικής. Καταδυτικά πάρκα, θεματικές διαδρομές, γαστρονομικές εμπειρίες και ανάδειξη πολιτιστικών πόρων μπορούν να διαφοροποιήσουν το τουριστικό προϊόν, ενισχύοντας την ανθεκτικότητά του απέναντι σε κρίσεις.

Αγροδιατροφή και κυκλική οικονομία. Τα τοπικά προϊόντα υψηλής ποιότητας αποτελούν ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα. Η ανάπτυξη βιολογικών καλλιεργειών, η αξιοποίηση παραπροϊόντων και η σύνδεση με την κυκλική οικονομία ανοίγουν προοπτικές διαφοροποίησης. Εμβληματικά προϊόντα, όπως το φιστίκι της Αίγινας, το μέλι των Κυθήρων, το ελαιόλαδο της Σαλαμίνας και τα βότανα των Μεθάνων, μπορούν να λειτουργήσουν ως «σημαίες» εξωστρέφειας και διεθνούς αναγνωρισιμότητας.

Διακρατική συνεργασία. Η συμμετοχή σε δίκτυα με χώρες όπως η Σκωτία, η Φινλανδία και η Λετονία δημιουργεί ευκαιρίες για συνεχή ανταλλαγή γνώσεων και προσαρμογή καλών πρακτικών. Η διεθνής δικτύωση δεν ενισχύει μόνο την τεχνογνωσία, αλλά και την προβολή των νησιών στο ευρωπαϊκό επίπεδο, διευρύνοντας τις πιθανότητες συμμετοχής σε νέα προγράμματα και συμπράξεις.

6.4 Απειλές

Οι απειλές που αντιμετωπίζει η Π.Ε. Νήσων είναι σοβαρές και πολυεπίπεδες, επηρεάζοντας άμεσα τις προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης.

Περιβαλλοντικές απειλές. Η κλιματική αλλαγή συνιστά τον μεγαλύτερο κίνδυνο. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, η διάβρωση των ακτών, η ξηρασία και η αύξηση των δασικών πυρκαγιών απειλούν το φυσικό κεφάλαιο των νησιών και την ποιότητα ζωής των κατοίκων. Οι πιέσεις αυτές έχουν ήδη αρχίσει να γίνονται ορατές και αναμένεται να ενταθούν τα επόμενα χρόνια.

Οικονομικές απειλές. Η αβεβαιότητα της διεθνούς συγκυρίας, όπως φάνηκε με την πανδημία, αποκαλύπτει τους κινδύνους της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού. Εάν δεν επιτευχθεί ουσιαστική διαφοροποίηση της οικονομίας, οι τοπικές κοινωνίες θα

παραμένουν ευάλωτες σε εξωτερικά σοκ που μπορούν να μειώσουν δραματικά τα εισοδήματα.

Δημογραφικές απειλές. Η συνεχιζόμενη γήρανση και η αποδημία των νέων αποτελούν μόνιμο κίνδυνο για την κοινωνική ανανέωση. Αν δεν δημιουργηθούν σταθερές ευκαιρίες απασχόλησης και συνθήκες ζωής που να συγκρατούν τους νέους, τα νησιά κινδυνεύουν να χάσουν τον πιο δημιουργικό πληθυσμό τους, με αρνητικές επιπτώσεις στην καινοτομία και στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα.

Θεσμικές και διοικητικές απειλές. Η περιορισμένη διοικητική ικανότητα των τοπικών αρχών, οι καθυστερήσεις στη λήψη αποφάσεων και η εξάρτηση από κεντρικούς μηχανισμούς μπορεί να ακυρώσουν την αποτελεσματικότητα ακόμη και των καλύτερα σχεδιασμένων έργων. Χωρίς ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης, υπάρχει ο κίνδυνος οι παρεμβάσεις να μείνουν ημιτελείς ή να μην αποκτήσουν συνέχεια.

6.5 Συνολική Σύνθεση

Η SWOT ανάλυση αναδεικνύει τον σύνθετο χαρακτήρα της Π.Ε. Νήσων. Από τη μια πλευρά, διαθέτει ανεκτίμητους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους, ισχυρούς δεσμούς κοινωνικής συνοχής, αναδυόμενες ψηφιακές δυνατότητες και πολύτιμη εμπειρία από διακρατικές συνεργασίες. Από την άλλη, αντιμετωπίζει σοβαρές αδυναμίες, όπως η γήρανση του πληθυσμού, η εξάρτηση από τον τουρισμό και οι διαρκείς ελλείψεις σε υποδομές και υπηρεσίες.

Οι ευκαιρίες που προσφέρει το ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο – πράσινη μετάβαση, ψηφιοποίηση, βιώσιμος τουρισμός και αγροδιατροφή υψηλής ποιότητας – είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Ωστόσο, οι απειλές, ιδίως η κλιματική αλλαγή, η αποδημία των νέων και οι διοικητικές αδυναμίες, μπορούν να ακυρώσουν τα θετικά βήματα αν δεν υπάρξει έγκαιρη και στοχευμένη δράση.

Το Smart Villages Leader Network απέδειξε ότι οι τοπικές κοινωνίες μπορούν να κινητοποιηθούν και να αξιοποιήσουν τα δυνατά τους σημεία. Η πρόκληση για το μέλλον είναι τριπλή:

- να ενσωματωθούν οι δράσεις σε μόνιμες δομές,
- να κεφαλαιοποιηθούν οι ευκαιρίες που προσφέρονται,
- και να αναπτυχθεί ένα συνεκτικό πλαίσιο ανθεκτικότητας απέναντι στις απειλές.

Με αυτόν τον τρόπο, η στρατηγική των Smart Villages μπορεί να μετατραπεί από πιλοτική εμπειρία σε μόνιμο μοχλό ανάπτυξης για τα νησιά της Αττικής.

Κεφάλαιο 7: Αξιολόγηση Προστιθέμενης Αξίας

7.1 Συγκριτική αποτίμηση πριν–μετά

Η εικόνα της Π.Ε. Νήσων πριν την εφαρμογή του έργου χαρακτηριζόταν από αποσπασματικές πρωτοβουλίες, έλλειψη συντονισμού και περιορισμένη δυνατότητα στρατηγικού σχεδιασμού. Οι δήμοι λειτουργούσαν συχνά μεμονωμένα, χάνοντας ευκαιρίες χρηματοδότησης και αναπαράγοντας λάθη. Η απουσία ώριμων μελετών και κοινών εργαλείων σήμαινε ότι ακόμη και όταν υπήρχε διαθέσιμο ενδιαφέρον για επενδύσεις, οι παρεμβάσεις καθυστερούσαν ή δεν ολοκληρώνονταν.

Με την υλοποίηση του Smart Villages Leader Network, η κατάσταση άλλαξε ουσιαστικά. Για πρώτη φορά συγκροτήθηκε ένας κοινός χάρτης αναγκών σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας, που επέτρεψε τον συντονισμό δράσεων, την αποφυγή επικαλύψεων και την καλύτερη ιεράρχηση προτεραιοτήτων. Οι δήμοι απέκτησαν πρόσβαση σε ώριμες μελέτες και σχέδια, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν άμεσα για τη διεκδίκηση χρηματοδότησης. Έτσι, το αναπτυξιακό τοπίο μετατράπηκε από αντιδραστικό σε προληπτικό.

Η κοινωνική διάσταση είναι εξίσου σημαντική. Εκεί όπου πριν κυριαρχούσε το αίσθημα απομόνωσης, κυρίως τους χειμερινούς μήνες, σήμερα καλλιεργείται εμπιστοσύνη ότι υπάρχουν εργαλεία και συνεργασίες που μπορούν να βελτιώσουν την καθημερινότητα. Η ενεργοποίηση των νέων μέσω διακρατικών συνεργασιών, αλλά και η συμμετοχή των συλλόγων στις τοπικές διαβουλεύσεις, αποτελούν απτά παραδείγματα αυτής της αλλαγής.

Τέλος, η διαφορά «πριν–μετά» είναι εμφανής και στο επίπεδο της εξωστρέφειας. Από μια περιοχή με περιορισμένη εκπροσώπηση, η Π.Ε. Νήσων απέκτησε φωνή στα ευρωπαϊκά δίκτυα. Η συμμετοχή στο Smart Villages προσέδωσε διεθνή ορατότητα και αναγνώριση, καθιστώντας τους τοπικούς φορείς ισότιμους συνομιλητές σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η αλλαγή αυτή είναι τόσο ποσοτική (περισσότερες συνεργασίες, περισσότερα δίκτυα) όσο και ποιοτική: διαμορφώθηκε μια νέα ταυτότητα, βασισμένη στη συνεργασία, την καινοτομία και τη στρατηγική προοπτική.

7.2 Καινοτομίες και νέα εργαλεία

Η προστιθέμενη αξία του έργου αποτυπώνεται κυρίως στα νέα εργαλεία και μεθοδολογίες που αναπτύχθηκαν ή προετοιμάστηκαν.

Η ιδέα μιας κοινής πλατφόρμας αποτελεί καινοτομία που στοχεύει στη βελτίωση της διαφάνειας, στον περιορισμό ασυνεννοησιών και στην καλύτερη κατανομή πόρων. Αν και δεν έχει υλοποιηθεί πλήρως, η προετοιμασία αυτή συνιστά σημαντικό βήμα για την επόμενη φάση.

Θεματικές στρατηγικές. Η εισαγωγή της λογικής των θεματικών πλαισίων (πολιτισμός, περιβάλλον, τουρισμός, κοινωνική συνοχή) συνέβαλε στη δημιουργία μιας συνεκτικής στρατηγικής ταυτότητας. Αντί για αποσπασματικές εκδηλώσεις ή μεμονωμένα έργα, οι δράσεις πλέον εντάσσονται σε ένα ενιαίο αφήγημα, που ενισχύει την ταυτότητα των νησιών και δημιουργεί πιο σταθερές βάσεις βιωσιμότητας.

Διεθνής συνεργασία ως εργαστήριο καινοτομίας. Μέσα από την ανταλλαγή γνώσεων με εταίρους από Σκωτία, Φινλανδία και Λετονία, οι τοπικοί φορείς γνώρισαν πρακτικές που εφαρμόστηκαν αλλού και τις προσαρμόζουν στις δικές τους ανάγκες. Αυτό καλλιεργεί μια κουλτούρα συνεχούς μάθησης που μπορεί να αποδίδει για χρόνια.

Νέες μορφές συμμετοχής πολιτών. Οι ανοικτές διαβουλεύσεις, οι ομάδες εργασίας και οι συμμετοχικές πρωτοβουλίες που ενεργοποιήθηκαν στο πλαίσιο του έργου έφεραν μια καινοτομία στον τρόπο λήψης αποφάσεων. Για πρώτη φορά, οι κάτοικοι δεν αποτελούν μόνο αποδέκτες πολιτικών, αλλά αποκτούν ενεργό λόγο στη διαμόρφωση των προτεραιοτήτων.

7.3 Τοπικός και διακρατικός αντίκτυπος

Τοπικός αντίκτυπος. Σε τοπικό επίπεδο, το έργο έχει ήδη αφήσει το αποτύπωμά του στη δημιουργία ενός πλέγματος συνεργασιών. Οι δήμοι της Π.Ε. Νήσων, που στο παρελθόν δρούσαν αποσπασματικά, αναπτύσσουν πλέον κοινές πρωτοβουλίες, γεγονός που αυξάνει τη διαπραγματευτική τους δύναμη και βελτιώνει την ικανότητα απορρόφησης πόρων. Η ενίσχυση της κοινωνικής εμπιστοσύνης είναι επίσης εμφανής, καθώς οι πολίτες βλέπουν ότι υπάρχει στρατηγική συνέχεια και όχι αποσπασματικές ενέργειες.

Οικονομικός αντίκτυπος. Αν και βρίσκεται ακόμη σε πρώιμο στάδιο, ο οικονομικός αντίκτυπος είναι ορατός. Οι παραγωγοί έχουν πλέον σαφέστερη εικόνα για τις δυνατότητες ενίσχυσης, οι δήμοι διαθέτουν ώριμες μελέτες για κρίσιμες υποδομές, και η στρατηγική σύνδεσης παραγωγής-τουρισμού έχει τεθεί σε κίνηση. Αυτά τα στοιχεία δημιουργούν τις βάσεις για μια πιο διαφοροποιημένη και ανθεκτική οικονομία στο μέλλον.

Διακρατικός αντίκτυπος. Η διακρατική διάσταση είναι εκείνη που προσδίδει ιδιαίτερη υπεραξία. Μέσα από τη συνεργασία με ευρωπαϊκούς εταίρους, η Π.Ε. Νήσων δεν περιορίστηκε στην υιοθέτηση καλών πρακτικών, αλλά ανέδειξε και τις δικές της ιδιαιτερότητες. Η συμμετοχή σε δίκτυα αύξησε την αναγνωρισιμότητα των νησιών και τα τοποθέτησε στον ευρωπαϊκό χάρτη ως παραδείγματα εφαρμογής καινοτόμων στρατηγικών σε μικρές νησιωτικές κοινότητες.

Προοπτική συνέχειας. Η μεγαλύτερη αξία του έργου βρίσκεται στο ότι ο αντίκτυπος δεν περιορίζεται στο παρόν. Δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μελλοντικές συνεργασίες, νέες προτάσεις και πρόσθετες χρηματοδοτήσεις. Η Π.Ε. Νήσων παύει να είναι «παθητικός

αποδέκτης» πολιτικών και μετατρέπεται σε ενεργό συνδιαμορφωτή των εξελίξεων, τόσο στο τοπικό όσο και στο ευρωπαϊκό επίπεδο.

Κεφάλαιο 8: Συμπεράσματα

Η υλοποίηση του Smart Villages Leader Network στην Π.Ε. Νήσων απέδειξε ότι ακόμη και μικρές νησιωτικές κοινότητες μπορούν να αποκτήσουν ολοκληρωμένο αναπτυξιακό όραμα, εφόσον υπάρξει σωστός σχεδιασμός, συνεργασία και διεθνής δικτύωση. Το έργο δεν περιορίστηκε σε μεμονωμένες παρεμβάσεις, αλλά δημιούργησε ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο οι δήμοι, οι τοπικοί φορείς και οι ίδιοι οι πολίτες μπόρεσαν να δουλέψουν από κοινού για το μέλλον τους.

Κοινωνικός αντίκτυπος. Το πρόγραμμα συνέβαλε στη δημιουργία νέων δεσμών εμπιστοσύνης και συνεργασίας. Οι πολίτες απέκτησαν φωνή στη διαμόρφωση προτεραιοτήτων, οι νέοι ενεργοποιήθηκαν μέσα από διακρατικές δράσεις, ενώ ευάλωτες ομάδες βρέθηκαν στο επίκεντρο νέων πρωτοβουλιών. Αν και πολλές παρεμβάσεις βρίσκονται ακόμη σε στάδιο σχεδιασμού, η ύπαρξη ενός συνεκτικού πλαισίου αυξάνει τις πιθανότητες υλοποίησης και ενισχύει την κοινωνική συνοχή.

Οικονομικός αντίκτυπος. Η οικονομία των νησιών, αν και παραμένει εξαρτημένη από τον τουρισμό, απέκτησε νέα προοπτική. Η χαρτογράφηση δράσεων για την τοπική παραγωγή, τη μικρομεταποίηση και τα σήματα ποιότητας έθεσε τις βάσεις για πιο διαφοροποιημένο και ανθεκτικό μοντέλο ανάπτυξης. Το έργο λειτουργεί ως «πυξίδα» που κατευθύνει τις μελλοντικές επενδύσεις.

Περιβάλλον και πολιτισμός. Μέσα από μελέτες και στρατηγικές, το έργο συνέβαλε στη συγκρότηση ενός πλαισίου που επιτρέπει την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προστασία του φυσικού κεφαλαίου με συντονισμένο τρόπο. Οι παρεμβάσεις αυτές αποτελούν παρακαταθήκη για μελλοντική υλοποίηση, συνδέοντας την ανάπτυξη με την αειφορία και την ενίσχυση της ταυτότητας των νησιών.

Ψηφιακή διάσταση. Η ψηφιακή κατεύθυνση υπήρξε ίσως το πιο πρωτοποριακό στοιχείο. Η προετοιμασία για κοινά ψηφιακά εργαλεία σηματοδοτεί αλλαγή νοοτροπίας: από τοπικές αρχές που δρούσαν μεμονωμένα, σε ένα σύστημα συλλογικού σχεδιασμού και παρακολούθησης. Αυτή η βάση μπορεί να στηρίξει πιο φιλόδοξες εφαρμογές στο μέλλον.

Συνολικά. Το έργο απέδειξε ότι η μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία δεν είναι τα μεμονωμένα αποτελέσματα, αλλά η ωριμότητα που καλλιεργήθηκε: οι δήμοι έχουν πλέον μελέτες, στρατηγική κατεύθυνση, εργαλεία και διεθνείς συνεργασίες που τους επιτρέπουν να αξιοποιήσουν κάθε νέο χρηματοδοτικό πλαίσιο. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι οι τοπικές κοινωνίες συνειδητοποίησαν πως η ανάπτυξη δεν είναι υπόθεση «άλλων», αλλά δικό τους συλλογικό έργο.

Με λίγα λόγια, το Smart Villages Leader Network στην Π.Ε. Νήσων δεν ήταν μια απλή χρηματοδοτούμενη παρέμβαση. Ήταν το βήμα που άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουμε, συνεργαζόμαστε και φανταζόμαστε το μέλλον των νησιών. Αυτή η αλλαγή νοοτροπίας είναι η μεγαλύτερη παρακαταθήκη του έργου και το θεμέλιο πάνω στο οποίο μπορεί να χτιστεί η επόμενη μέρα.

Κεφάλαιο 9: Προτάσεις για το Μέλλον

9.1 Στρατηγική για την Π.Ε. Νήσων

Η Π.Ε. Νήσων διαθέτει πλέον ένα στρατηγικό υπόβαθρο που προέκυψε από το έργο Smart Villages Leader Network και από τις μελέτες που ολοκληρώθηκαν στο πλαίσιο του τοπικού προγράμματος. Η πρόκληση για την επόμενη περίοδο είναι η μετατροπή των ώριμων μελετών σε υλοποιημένα έργα, αλλά και η περαιτέρω ενίσχυση της διαδημοτικής συνεργασίας ώστε να υλοποιούνται συντονισμένα μεγαλύτερες παρεμβάσεις με μακροπρόθεσμο αντίκτυπο.

Οι κεντρικοί άξονες της στρατηγικής συνοψίζονται ως εξής:

- **Μόνιμος μηχανισμός συντονισμού.** Θεσμοθέτηση διαδημοτικού οργάνου με αρμοδιότητα την παρακολούθηση της πορείας των έργων, την εξασφάλιση συνεργειών και τη συστηματική αναζήτηση νέων πηγών χρηματοδότησης.
- **Ψηφιακή μετάβαση.** Ανάπτυξη και λειτουργία ψηφιακών εργαλείων που θα υποστηρίζουν τη συμμετοχή των πολιτών, την παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών και τη διασύνδεση με εθνικά και ευρωπαϊκά συστήματα.
- **Ολοκληρωμένη ταυτότητα παραγωγής-τουρισμού-πολιτισμού.** Σύνδεση του τουριστικού προϊόντος με την τοπική παραγωγή και την πολιτιστική κληρονομιά, ώστε να δημιουργηθεί ένα διαφοροποιημένο και αναγνωρίσιμο αναπτυξιακό αφήγημα για όλα τα νησιά.
- **Πράσινη και ενεργειακή μετάβαση.** Ενίσχυση ενεργειακών κοινοτήτων, αξιοποίηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, εφαρμογές εξοικονόμησης πόρων και δράσεις κλιματικής προσαρμογής που αυξάνουν την ανθεκτικότητα των τοπικών κοινωνιών.
- **Συνεχής διεθνής συνεργασία.** Διατήρηση και διεύρυνση των διακρατικών δεσμών με στόχο την εξαγωγή εμπειριών, την προώθηση προϊόντων και την προσέλκυση επενδύσεων.

Με την υλοποίηση αυτών των αξόνων, η Π.Ε. Νήσων μπορεί να πάψει να λειτουργεί αποσπασματικά και να εξελιχθεί σε ενιαίο «οικοσύστημα» ανάπτυξης, με συντονισμένες στρατηγικές επιλογές, μεγαλύτερη εξωστρέφεια και αυξημένη ανθεκτικότητα.

9.2 Στρατηγικές ανά Δήμο

Με βάση το Τελικό Παραδοτέο του έργου, οι προτεραιότητες και τα ώριμα έργα που έχουν καταγραφεί σε κάθε δήμο της Π.Ε. Νήσων συγκροτούν έναν χάρτη δράσης που μπορεί να καθοδηγήσει την επόμενη περίοδο:

- **Δήμος Αίγινας:** Ανάδειξη του φιστικιού ως προϊόντος-ταυτότητας, με ολοκλήρωση του Κέντρου Μεταποίησης και ανάπτυξη πολιτιστικών διαδρομών που συνδέουν τον αρχαιολογικό και αγροτικό πλούτο.
- **Δήμος Πόρου:** Ολοκληρωμένη ανάπλαση και ανάδειξη του Λεμονοδάσους, ενίσχυση πολιτιστικών και αθλητικών υποδομών, καθώς και βελτίωση της προσβασιμότητας για κατοίκους και επισκέπτες.
- **Δήμος Αγκιστρίου:** Προώθηση τοπικών προϊόντων μέσω σήματος ποιότητας, υλοποίηση έργων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και ενίσχυση συνεργατικών σχημάτων μικροπαραγωγής.
- **Δήμος Κυθήρων:** Επενδύσεις στον αγροδιατροφικό τομέα (ελιά, μέλι), αξιοποίηση εγκαταστάσεων μεταποίησης (σφαγεία, ελαιοτριβεία) και σύνδεση με τον τουρισμό μέσα από γαστρονομικές διαδρομές.
- **Δήμος Σαλαμίνας:** Ενίσχυση υποδομών προσβασιμότητας για ΑμεΑ («Νησί Χωρίς Εμπόδια»), ανάδειξη αρχαίων λιμενικών εγκαταστάσεων και ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών τουριστικής ξενάγησης.
- **Δήμος Τροιζηνίας–Μεθάνων:** Στήριξη τοπικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, αξιοποίηση των ιαματικών πηγών για βιώσιμο τουρισμό και βελτίωση εσωτερικών υποδομών μετακίνησης.
- **Δήμος Ύδρας:** Προστασία και ανάδειξη της παραδοσιακής ναυτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, ενίσχυση δράσεων διαχείρισης φυσικού περιβάλλοντος και προώθηση βιώσιμων μορφών τουρισμού.
- **Δήμος Σπετσών:** Δημιουργία σήματος ποιότητας για χειροτεχνίες και τοπικά προϊόντα («Spetses Crafted»), ανάδειξη της ιστορικής κληρονομιάς και ανάπτυξη θεματικών πολιτιστικών διαδρομών.

Οι προτεραιότητες αυτές δεν αποτελούν μεμονωμένες πρωτοβουλίες, αλλά εντάσσονται σε ένα ενιαίο στρατηγικό πλαίσιο. Κάθε έργο συνδέεται με τις οριζόντιες κατευθύνσεις της Π.Ε. Νήσων (συντονισμός, ψηφιακή μετάβαση, πράσινη ανάπτυξη, διεθνής συνεργασία) και ενισχύει τη συλλογική δυναμική της περιοχής.

9.3 Προτεινόμενες δράσεις και κατευθύνσεις

Η μελλοντική στρατηγική για την Π.Ε. Νήσων οργανώνεται γύρω από τέσσερις βασικούς άξονες, που αναδεικνύουν τόσο την κατεύθυνση των παρεμβάσεων όσο και τη δυναμική που δημιουργήσε το Smart Villages Leader Network.

1. Κοινωνική καινοτομία και ποιότητα ζωής

Η κοινωνική συνοχή αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για τη βιωσιμότητα των νησιωτικών κοινοτήτων. Στο πλαίσιο αυτό προτείνονται:

- Δημιουργία νησιωτικών κέντρων κοινότητας, ως σημεία αναφοράς για ευάλωτες ομάδες (ηλικιωμένοι, ΑμεΑ, οικογένειες χαμηλού εισοδήματος).
- Ενίσχυση διαγενεακής συνεργασίας μέσω εργαστηρίων παραδοσιακών τεχνών και σύγχρονων δημιουργικών δραστηριοτήτων.
- Οργάνωση τοπικών δικτύων εθελοντισμού και κοινωνικής αλληλεγγύης για την αντιμετώπιση απομόνωσης και την καλλιέργεια συμμετοχής.
- Προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε νέες δεξιότητες (ψηφιακές, περιβαλλοντικές, επιχειρηματικές) για την ενίσχυση της απασχολησιμότητας και τη συγκράτηση νέων.

2. Τοπική παραγωγή και κυκλική οικονομία

Η διαφοροποίηση και η ενίσχυση της παραγωγικής βάσης αποτελούν κεντρικό στόχο:

- Στήριξη συνεργατικών σχημάτων παραγωγών και μικρομεταποίησης για καλύτερη πρόσβαση στις αγορές.
- Δημιουργία σημάτων ποιότητας και ενιαίας ταυτότητας για τα προϊόντα των νησιών (ελαιόλαδο, μέλι, φιστίκι, αλιευτικά προϊόντα).
- Ανάπτυξη κυκλικών πρακτικών (αξιοποίηση παραπροϊόντων γεωργίας, αλιείας, μεταποίησης) για μείωση αποβλήτων και παραγωγή νέων προϊόντων.

- Σύνδεση παραγωγής με τουρισμό, μέσω γαστρονομικών διαδρομών, φεστιβάλ και αγροτουριστικών εμπειριών.

3. Περιβάλλον και πολιτιστική κληρονομιά

Ο φυσικός και πολιτιστικός πλούτος αποτελεί θεμέλιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη:

Προστασία και ανάδειξη φυσικών οικοσυστημάτων (ακτές, θαλάσσιες περιοχές, δάση) μέσω καθαρισμών, αναδασώσεων και προγραμμάτων εκπαίδευσης.

- Αποκατάσταση και ανάδειξη μνημείων, παραδοσιακών οικισμών και ιστορικών τοποσημών, με ένταξή τους σε πολιτιστικές και τουριστικές διαδρομές.
- Δημιουργία ψηφιακών αρχείων και εφαρμογών ξενάγησης για πρόσβαση επισκεπτών στην πολιτιστική κληρονομιά.
- Σύνδεση φεστιβάλ και εκδηλώσεων με βιώσιμο τουρισμό ώστε ο πολιτισμός να γίνει εργαλείο οικονομικής ενδυνάμωσης.

4. Ενέργεια και κλιματική προσαρμογή

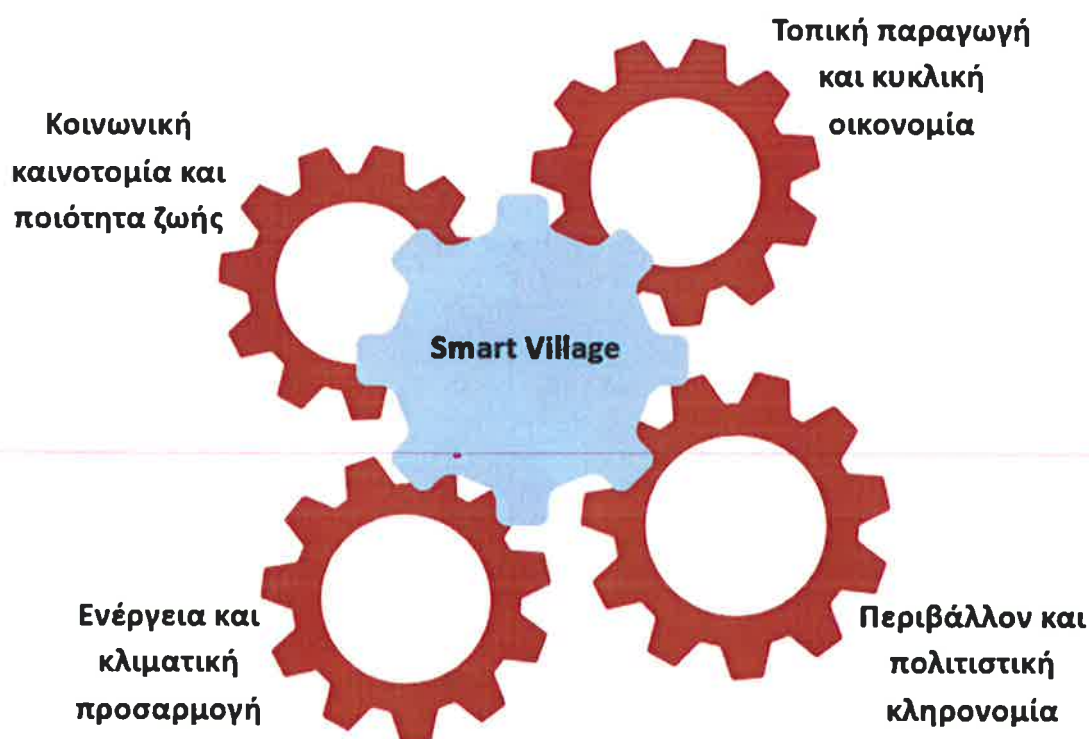
Η ενεργειακή αυτάρκεια και η ανθεκτικότητα στις κλιματικές πιέσεις είναι κρίσιμες προτεραιότητες:

- Δημιουργία ενεργειακών κοινοτήτων με αξιοποίηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας μικρής κλίμακας.
- Εφαρμογή «έξυπνων» συστημάτων διαχείρισης (τηλεδιαχείριση φωτισμού, μετρητές κατανάλωσης, εξοικονόμηση νερού).
- Σχέδια κλιματικής προσαρμογής για αντιπλημμυρική προστασία, θωράκιση ακτών και πρόληψη πυρκαγιών.
- Προώθηση βιώσιμων μεταφορών με ηλεκτροκίνηση και μικρές υποδομές φόρτισης σε νησιωτικούς δήμους.

Συνολική κατεύθυνση

Η Π.Ε. Νήσων έχει μπροστά της μια μοναδική ευκαιρία: να μετατρέψει τις μελέτες και τα σχέδια σε χειροπιαστά έργα και ταυτόχρονα να επενδύσει σε νέα εργαλεία ανθεκτικότητας. Το στοίχημα για το μέλλον είναι η συνέχεια και η κλιμάκωση: από το στάδιο του σχεδιασμού στη φάση της υλοποίησης, και από τις τοπικές παρεμβάσεις σε ένα ενιαίο νησιωτικό στρατηγικό όραμα με ευρωπαϊκή διάσταση.

Εικόνα 7 4ης Άξονες

Για την εταιρεία

PCM Σύμβουλοι Μεθόδων Και Διαδικασιών

Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης

PCM ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΜΕΘΟΔΩΝ & ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΕΠΕ
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΕΠΙΧ/ΣΗΣ
Λ. ΚΗΦΙΣΙΑΣ 126-127 ΑΘΗΝΑ ΤΚ 115 23
ΑΦΜ: 998298078 - ΔΟΥ: ΨΥΧΙΚΟΥ

Ο Νόμιμος Εκπρόσωπος

Παπαδημητρίου Γιάννης